

"הלכה ומסורה"

◆ כתב עת תורני ליהדות תימן ◆

יו"ל ע"י מפעל ארחות הלכה לאור משנת רבינו מאור הגולה כמוהר"ר דוד משרקי (מורחז) זיע"א

מס' 6



ימי הפורים התשע"א



תוכן העניינים

רשימת הרבנים שליט"א לפי סדר א - ב

- רגע בהתבוננות משנכנס אדר מרבים בשמחה - במהות השמחה.
- א. גנוזות - סדר פורים - מכת"י תכלאל כמוהר"ר יצחק ב"ר אברהם ונה זיע"א.
- ב. גנוזות - תשובת כמוהר"ר חיים ב"ר יוסף קורח זיע"א, בענין טלמול המגילה בשבת, עם ביאורים, מאת הגאון רבי פנחס קורח שליט"א. - נדפס לראשונה מכת"י.
- ג. שרשי מנהגי תימן - הגאון רבי אברהם אריה שליט"א.
- א. מנהג מחצית השקל. ב. רעש בקריאת המגילה. ג - ד. סדר קריאת המגילה בערבית, ובשחרית.
- ד. כתית למאור - ביאורים בדברי מאור גולת תימן רבינו השתילי זיתים זיע"א, מאת הגאון רבי חזקיהו דחבש שליט"א. א. בדין שומע כעונה. ב. בדין הקורא מגילה מתוך חומש, והמסייע ע"פ לש"י.
- ה. בירור הלכה - הגאון רבי עזרא קרואני שליט"א. בענין קריאת המגילה מיושב.
- ו. שקלא וטריא - מו"מ על ד"ת בגליון קודם - חנוכה.
- ז. הלכות ומנהגים - פורים.
- ועוד...



נתרם לביהמ"ד לזיכוי הרבים. ואסור להוציא!

ניתן להשיג את החוברת במל' 0527138106 ☎

וכן בחנות "נוסח תימן" ב"ב

מופץ במ"ד ב – אופקים, אלעד, אשדוד, אשקלון, באר שבע, ביתר עילית, בני ברק, בית שמש, ביתר עילית, גדרה, זבדיאל, חדרה, חשמונאים, מירת שלום, מכריה, ירושלים, יבנה, מודיעין עילית, מדרך עוז, מנדל העמק, מגדיל, נס ציונה, נתיבות, עפולה, פרדס'ה, פתח תקוה, צפת, קרית עקרון, ראשל"צ, רחובות, ראש העין, רמת גן, רמת השרון, ועוד
המעוניינים לזכות את הרבים בקבלת החוברת באזור מגוריהם לבתי הכנסיות
נא להתקשר בנ"ל

מזכרת נצח לעילוי נשמות

זקנו מרן הרב יחיא יצחק הלוי זצ"ל
הרב הראשי וראב"ד כל ק"ק תימן

זקנו מרן הרב שלום יצחק הלוי זצ"ל
ראש רבני תימן בישראל

הורינו היקרים
אבנר וברכה יצחק הלוי ז"ל

המשפחה

נר ה' נשמת אדם

לע"נ רבי יעקב בהרה"צ יחיא
טויל אריבא זצ"ל נלב"ע י"ז
תשרי תשנ"ח חוה"מ סוכות.
ולהצלחת ולרפואת מרת מזל
אריבא תחי' ומשפחתה הי"ו

לרפואת שרה בת מרים תחי'.
ולהצלחת משפחת סעדיאן הי"ו
ברוחניות ובגשמיות

לרפואת והצלחת חיים בן שוריה הי"ו

לע"נ מרת רומיה בת הר"ר יחיא זצ"ל

להנצחות נא לפנות למערכת, הפרטים בסוף החוברת

משנכנס אדר מרבין בשמחה

ועוד שהרי שמחה זו אינה אלא תוצאה של אותו מצב, ותו לא. והיכן מצינו שישנו ציווי על התוצאה, שלכאורה הציווי צריך להיות על העיקר לא על התוצאה?

* כדי להבין כוונת מאמר חז"ל (תענית כט.) משנכנס אדר מרבין בשמחה, יש להתבונן מהי השמחה בכלל...

ועפ"ז אולי נדע ממילא מה מוטל עלינו למעשה בימים אלו. [ובאמת ענין זה ארוך הוא מאוד, אלא ננסה לתמצת את עיקר הענין שנתבאר בדברי רבותינו ז"ל].

* הנה לכאורה השמחה שאנו קוראים אותה כך, משמעותה מצב שמח כגון שאדם עושה שמחה במשפחתו וכדו' הריהו בשמחה וכן להיפוך ח"ו, וכן ביום יום מה שנקרא כיום 'מצב רוח' טוב.

* וא"כ צ"ב מה שנצטוינו לשמוח בכמה זמנים בשנה, ובעצם כל הציווי לאדם שישמח אינו מובן לכאורה, איך ניתן לצוות על דבר המסור ללבבות בני האדם ותלוי במצב הרוח, או במאורע כזה או אחר העשוי להשתנות בעקבות מאורעות החיים, הלא רח"ל מצב העצב יתכן גם באותם זמנים של הרגלים שבהם נצטוינו בשמחה.

וכן יותר צ"ב הציווי לעבוד את ה' בשמחה, וכמש"כ תחת אשר לא עבדת וכו' בשמחה וכו' איך ניתן

לדרוש מהאדם העלוב והתלוי בצרכי גופו האפל והשפל להיות במצב של שמחה למרות שהוא בעצם במצב הפוך מזה, ולא רק שניתבע ע"ז אלא גם נאמרו על הנמנע מזה הקללות החמורות שם, ולכאורה הוא ממש תימה רבתא?

רמז יש בו?

המילה שְׂמֵחָה מופיעה במגילה 7 פעמים, ועוד פעם צהלה וְשִׂמְחָה. ה-7 הוא מספר שמורה על כל הטבע כידוע, וה-8 שהוא מעל הטבע, להורות שכל הטבע הוא באמת מעל הטבע, מונהג ומושגח בהשגחה פרטית ניסית, [וכדברי הרמב"ן הידועים בפ' בא] כמעשה המגילה, וזה לבד צריך להביא השמחה לכל אדם באשר הוא שם. עוד השמיני וְשִׂמְחָה על העיר, ירמוז על השמח האמיתי שיראה גם את כל סביבו במצב הטוב והשמחה.



וא"ת שאעפ"כ עלינו למעשה להמשיך אותו המצב הזמני לתמיד, הנה מלבד שהדבר אינו מובן כנ"ל, הרי כשנתבונן על האנשים השמחים תמיד סביבנו נראה, שע"פ רוב אלו הינם בעלי אופי וטבע עם שמחה פנימית, וכן להיפך ישנם שהינם בעלי אופי ממורמר ועצוב. וא"כ מה יעשה אדם זה שטבעו בכך? וכן לאידך גיסא, מה מעלת אותו שכבר ממילא אופיו משמחו בלא מאמץ?

* ומ"מ הוברר שהמדובר כאן על שמחה שצריכה להיות וללוות עם האדם יום ויום ושעה ושעה, שזהו ציווי התורה בעבודת ה'.

אך א"כ מה עלינו לעשות כדי להיות בשמחה? האם להרבות במילי דבדיחותא, או שמא להרבות להימצא במקומות שמחה, או אולי להרבות לשמוע כלי שיר? או שמא יהיו כל אלו כהאכילה והשתיה שאינם רק כהנאות החולפות? וכבר אמר החמ"א (קהלת ב, ב) לשחוק אֶמְתִּי מְהוֹלָל

וְלִשְׂמֹחָה מִה זֶה עֲשֵׂה.

עוד צ"ע שלכאו' אצ"ל שהנהנתנות בהבלי העוה"ז כאכילה והשתיה אינם שייכים באמת לעולם השמחה, שזאת יוכל להרגיש גם איש פשוט שאף שיש לו כל צרכו ורצונותיו, ואף אחר שיאכל

כאותו התינוק, וכדאמר דהע"ה (תהלים קלא, ב-ג)
אם לא שויתי יְדוֹמָמָתִי נִפְשִׁי כְּגִמְלָה עָלַי אִמּוֹ כְּגִמְלָה
עָלַי נִפְשִׁי: יִחַל יִשְׂרָאֵל...
או כאותו בן המלך...

* ותחילת הדרך לזה היא על ידי לימוד התורה [אף
שכעת תהיה שלא לשמה] יחד עם השרשת האמונה
בלב תמיד, שכל הטבע בזה העולם הכל אינו טבע
רק מושגח ממנו ית"ש, והכל לטובה בעבורו באופן
אישי. עד שיגיע למדרגת הביטחון,
לשים בטחונו בכל צרכיו בנותן
לחם לכל בשר, כענין השלך
על ה' יהבך, והוא יכלכלך.
ובכלל זה כל ענייני
העוה"ז.

ומדרגה זו תביא אל
הדביקות בו ואהבתו
ית"ש בבחינת וְאָנֹכִי
קִרְבַּת אֱלֹהִים, לִי
טוֹב...
ורק אחר שזוכה
לאותה הדביקות
והוא במצב של טוב,
תמלא השמחה את
ליבו באופן תמידי,
כאותם אנשי המעלה
העליונה זו של
השמחה האמיתית
והתמידית שכבר זכו לה,
ה"ה גדולי ישראל האמתיים
שרואים הכל שאינם נתונים
למצבי הרוח [או לאופי כזה או
אחר] ואף כשיהיו בתוך רעות רבות
וצרות, עכ"פ הדביקות בה' ממלאת את חדרי
ליבם בשמחה אמיתית, שהרי יאמרו וירגישו
בקירות ליבם 'גם זו לטובה'.
ובראשם מצינו אצל דוד הע"ה שלמרות כל מצביו
הקשים היה בשמחה אמיתית תמידית וכדמצינו מזה
בפסוקי התהילים שהיה משבח ודבוק בה' בכל מצב
שהיה בו כמו שאמר מזמור לדוד בברחו מפני
אבשלום בנו...

וכן אמר אֶשְׁמְחָה וְאֶעֱלֶצָה בְּךָ אֲזַמְּרָה שְׁמִי עֲלֶיךָ.
אֲשִׁירָה לְה' בְּחַיֵּי אֲזַמְּרָה לְאֱלֹהֵי בְעוֹדִי. יַעֲרֹב עָלַי
שִׁיחִי אֲנֹכִי אֶשְׂמַח בְּה'. וְצַדִּיקִים יִשְׁמְחוּ יַעֲלֶצוּ לְפָנֵי
אֱלֹהִים וְיִשְׁיִשׁוּ בְּשִׂמְחָה.
וכך גם לימוד התורה יהא לו בבחינת דביקות, כמו
שאמרו אורייתא וקודשא בריך הוא וישראל חד

כסעודת שלמה בשעתו, עדיין יהיה בעצבון גדול
כשהוא כך.

אבל א"כ צ"ב איך יתכן שתקרא התורה את השמחה
בבשר ויין בשבתות ומועדים טובים שנא' בהם
ושמחת בחגיך, ובעניינינו ביום הפורים, כשמחה?
וכי זו היא השמחה שיצוינו עליה האל ית"ש, שהם
הנאות רגעיות של עוה"ז החולף חיש?

וכבר ידוע מש"כ בזה הרמב"ם (הל' יום טוב פ"ו
הלכה כ) כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל
לא ימשך ביין ובשחוק ובקלות ראש
ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה
במצות שמחה, שהשכרות
והשחוק הרבה וקלות הראש
אינה שמחה אלא הוללות
וסכלות ולא נצטוינו על
ההוללות והסכלות, אלא
על השמחה שיש בה
עבודת יוצר הכל
שנאמר (דברים כ"ח)
תחת אשר לא עבדת
את ה' אלהיך בשמחה
ובטוב לבב (מרב כל),
הא למדת שהעבודה
בשמחה, ואי אפשר
לעבוד את השם לא
מתוך שחוק ולא מתוך
קלות ראש ולא מתוך
שכרות. עכ"ל. וכן עי'
בהל' שופר וסוכה ולולב
פ"ח הלכה יב-טו.

אכן מהי 'השמחה שיש בה
עבודת יוצר הכל'?

* אבל כשנבחן יותר לעומק אחר
השמחה לראות אימתי ישמח האדם שמחה שלימה,
הרי כך הוא כשהוא ללא דאגות וטרדות כלל, רק
טוב לו, [וגם כאשר יהיה בצער, לו יהא אותו הצער
כירידה לצורך עליה, לא יצטער עליו צער רב ואף
ישמח בו בעבור היות ממנו התוצאה הנחשקת, כפי
אשר יסבול עבור טורח פרנסתו וכדו' ואם תהיה
אותה העבודה לפרנסתו אצל אביו לא ירגיש כמעט
טורח כלל].

וכיצד יתכן שימצא אדם שטוב לו תמיד, ואשר הינו
ללא דאגות וטרדות כלל, זאת נראה בכמה פנים או
שיהיה בן מלך, או שהוא תינוק שעושים עבורו כל
צרכיו, וכדו'. אבל שאר כל אדם איש איש וטרדותיו
מי יותר ומי הרבה יותר. וא"כ מוכרחים אנו להגיע
לזאת שבעבור תהיה השמחה אצלינו צריך להיות

בטחו בה' עדי עד

סגולה על כל העניינים בשם הגר"א
זצ"ל ללמוד בשער הביטחון שבספר
הקדוש חובת הלבבות והלימוד בעצמו
מסוגל להשיג בקשתו מפי רצ"ה נ"י
ששמע מהגהחה"צ אמסטרדם זצ"ל
שהיה מגדולי תלמידי רבן ומאורן של
ישראל רבי ישראל סלנטר זצ"ל.
(ספר זכרון יעקב יוסף למהרי"י
רובינשטיין, סוף מערכת ל' ענין לימוד
הבנים, ע' עט:)
ונודע שהוא בדוק ומנוסה!
ויסודו מהכתובים 'והבוטח בה' חסד
יסובבנו'.

שהשמחה החיצונית הגופנית תשפיע על הפנים, ויהיו תוצאות השפעה זו להקל על הבא ליטהר להיות באותה המדרגה של השמחה האמיתית, למרות שעדיין אינו שם, ע"כ ציוותה התורה על הכל באותם הזמנים להרבות בשמחה שיש בה עבודת יוצר הכל כדי שמצד התוצאה שהיא השמחה [אף באותה מדרגה שבעת עושה אותה] יבוא אל העיקר וממילא יגיע למדרגת השמחה האמיתית הפנימית.

וזהו מה שנצטוונו בתורה על השמחה בבשר ויין בשבתות ומועדים טובים, וכן בימי הפורים ובהוראת חז"ל משנכנס אדר מרבין בשמחה, להרבות בתורה מתוך-אמונה – ביטחון-דביקות בה' ואהבתו, המביאים אל השמחה השלימה. וזהו עומק ענין הפורים ש'קימו וקבלו' עליהם את התורה מאהבה.

יה"ר שנזכה להתחיל... ולהגיע למדרגה זו של השמחה האמיתית אכ"ר.

[נערך ע"פ הספר ארחות צדיקים שער השמחה, שביאר כל הענין באורך וביתר ביאור יעו"ש עוד. ודבר מעניין שיש לציין הוא שנכללו ענייני האמונה והביטחון בשער השמחה ולא ייחד להם פרק נפרד בספר, מה שמדגיש ביותר את ההסבר הנ"ל שהכל חדא ניהו].

הוא, וזה עוד הסבר הענין הלומד שלא לשמה, סוף בא ללימוד לשמה ודוק.

* וא"כ בסיכום י"ל שלהיות בשמחה אכן כמבחן תוצאה הוא, ופירושו לימוד התורה עם-אמונה וביטחון-דביקות בה' ואהבתו. וממילא יובן שכאשר יחסר זה מהאדם יחסר הוא ממש את עיקרי הדת הנז' ועל זאת באה התביעה הגדולה בכל חומרתה של 'תחת אשר לא עבדת וכו' בשמחה', שעיקר מטרת הציווי על השמחה הינו על לימוד התורה עם-אמונה וביטחון-דביקות בה' ואהבתו, המביאים אליה, [שבאלו שהם עיקרי עבודת ה' באמת לא החל העבודה, רק נסתפק במה שמקובל אצלו, או אצל חבורתו... והגחלת כשאין מבעירים אותה... הולכת ונכבית]. וזהו 'השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל'...

* א"כ ממילא ריבוי הדביקות יביא ריבוי השמחה, וזהו שנא' ושמחתם לפני ה' וכו' הלפני ה' בדביקות הוא הוא הציווי בשמחה, ובאהבתו נתן לנו זמנים מיוחדים אלו של הציווי על השמחה להיותם מסוגלים יותר לקרבתו והדביקות בו ית"ש, כענין קראוהו בהיותו קרוב. ועד"ז ג"כ מה שאמרו לא ניתנו שבתות וי"ט אלא כדי לעסוק בהם בתורה.

* אכן מאחר שלא הכל מוכנים בזה ובאותה המדרגה יהיה הציווי בפרטות על תחילת העבודה או אמצעיתה כל אחד באשר הוא שם. ומאחר



פורים - גילוי הייחוד

מחד גיסא, מגילת אסתר היא "הסתר", ומאידך היא "מגילה" - מגלה לנו את ישועת ה' לכל פרטיו, כיצד באה הישועה מתוך ההסתר הגדול של הגלות. המגילה גם נקראת "אגרת" - כי היא אוגרת בתוכה את כל המאורעות וצריך לפרוש אותה בשעת הקריאה, לראות במבט כללי איך כל המאורעות היו קשורים זה בזה ואף המקרים שהיו נראים כקשים לישראל, הביאו לישועת ה'. מעתה נבין היטב את דברי חז"ל: כל המועדים עתידין להיבטל אך פורים לא יתבטל שנאמר: "וזכרם לא יסוף מזרעם". המכנה המשותף בין כל הגילויים לעתיד לבוא והגילויים של נס פורים, הוא ההבנה איך הרע עצמו שימש כאמצעי לגילוי יחוד השי"ת. הנהגה מיוחדת זו של גילוי הייחוד, שהוא המכנה המשותף בין פורים לעתיד לבוא - תהיה הנהגה עיקרית לעתיד לבוא. (שפתי חיים להגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל)

גנוזות

מתוך תכלאל כת"י למוהר"ר יצחק ב"ר אברהם ונה זיע"א

גאון עוזינו מהר"י ונה זצוק"ל היה כידוע אחד מיוחד מגדולי חכמי תימן הקדמונים [לפני כארבע מאות שנה] וחיבר חיבורים רבים ונפלאים, פירוש גדול על התכלאל כלול בהלכות ומנהגים ומהרי"ץ בעץ חיים מרבה להביא מדבריו, וספריו נתפשטו מאוד בכל תימן עד הדורות האחרונים, וכמו שרואים ריבוי ההעתיקות ששרדו לפנינו, וכן חיבר עוד חיבורים רבים בהלכה ובקבלה, ולצערינו אך מעט מהם נדפסו. ויה"ר שזכותו תגן בעדינו אכ"ר.

פירוש ליל פורים

שנצטוונו לשמוע להם מקרא מגילה או לשמוע מהם (לברך) להדליק נר שלחנוכה או לשמוע מהם לעשות עירוב וכיוצא בכל הברכות עכ"ל.

ובתפלת שחרית קורין בס"ת ויבוא עמלק ואף על פי שאין בה אלא ט' פסוקים ורבינו ירוחם כתב קורין בתורה ואין פוחתין מי' פסוקים ואי סליק ענינא בבציר מהכי כגון ויבוא עמלק שפיר דמי וכן כתב בשלחן ערוך א"ח סי' קל"ז, ובסי' תרצ"ג כתב שצריך לכפול פסוק אחרון כדי להשלים לי' ואם לא כפל אין בכך כלום, והנוהגים לכפול פסוק אחרון לא הגיעו לדברי המקובלים שכתבו שאין כופלין פסוק אחרון ולמה לפי שהשם חסר ח"ו והכסא חסר ח"ו ופרשתו שלאותו רשע חסירה לפיכך אין לכפול פסוק אחרון כלום כדי שלא להשלים פרשתו שלאותו רשע וכן נהגו שלא לכפול, כיוצא בו המפסיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים ואי סליק ענינא בבציר מהכי כגון עולותיכם ספו על זבחיכם שפיר דמי. ואחר הקריאה בתורה אומר קדיש ואומרים תהלה לדוד וקורא המגילה ומברך אחריה ואומר ובא לציון ומשלימין.

ערבית נכנסין לבית הכנסת ופותחין במזמור למנצח על אילת השחר שיש בו רמז ה'צילה מ'חרב נ'פשי ראשי תיבות המן וקורין קרית שמע וברכותיה ועומדין להתפלל ואומר על הנסים במודים וכשגומרין להתפלל אומר ש"ץ קדיש ומברך על המגילה תחלה וסוף ואח"כ אומר ובא לציון עד י"י מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא ואומר קדיש והמזמורות וקדיש וברכו ועלינו לשבח ונפטרינן, ואם חל במוצאי שבת מתפללין י"ט ברכות ואומר קדיש וקורין המגילה עד סופה ואומר אורך ימים וגו' ובא לציון ומשלים על הסדר.

ומה שמברכין אקב"ו על מקרא מגילה וכן על נטילת ידים והרבה מצוות מברכין עליהן ולא נצטוונו בתורה והיאך יהיה הפירוק, פי' הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות ברכות בענין נטילת ידים הואיל ונאמר בתורה על פי התורה אשר ירוך וכו' לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל אפילו אומר לך על השמאל שהיא ימין והימין שהיא שמאל חייב אתה לשמוע להם ולפי זה יהיה פירוש הברכות ככה אקב"ו לשמוע לאלו החכמים

שגולל המגילה ולמדו זה מענין ספר תורה שאין הקורא מברך עד שגולל הס'ת ונראה לי שאינו דומה הענין הזה לספר תורה כי הס'ת הוא כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בו ונפיק מיניה חורבא, אבל כאן אין לחוש אם הברכה כתובה בה ולא נפקא מיניה חורבא, אבל לא יגלול ויברך שאין כוונתו גמורה בעסקו במלאכתו, וכן כל הברכות כולם אין לעשות שום דבר, ולמה, כדי שלא ישיח דעתו מלכוון, אחר כך אומר ובא לציון גואל לסמוך גאולה לתפילה, ויחזיר ספר תורה למקומו ויאמרו מזמור לולי יי' שהיה לנו וקדיש תתקבל.

ובענין שמחת פורים אין עושין אותה בלילה אלא ביום כי עיקר הנס נעשה ביום ונהרגו מה שנהרגו, ולכן אם עשאה בלילה לא יצא י"ח ותהיה בבשר וביין כי אין שמחה בזולתן ובענין היין אמרו רז"ל צריך האדם לשתות בפורים יותר על לימודו, ובשולחן ערוך אמר חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי והדברים לרוב הפוסקים כפשטן ויש מגמגמין בדבר ואומרים דזו לאו שמחה היא ובודאי בהגיע לענין זה שתה הרבה יותר מדאי יזיק לו בלי ספק, ורמב"ם כתב עד שיירדם ומפרש הענין עד שלא ידע ר"ל מתוך ששתה מה שאינו רגיל ושינה קופצת עליו ומתנמנם ומתוך שינתו אינו יודע לכוון בין ארור המן לברוך מרדכי, אלא שקשה לפירושו למה נקט אלו המלות יותר מאחרות לענין הנמנום הכל שווה ועל זה אחרים פירשו שהענין הוא לחשבון השמות לידע מה הפרש יש בין זה לזה כי המספר עולה שווה, ארור'ר המ'ן גי' תק'ב וכן ברו'ך מרדכי' עולה תק'ב וכשישאלו לו מה ההפרש והוא יבקש ולא ימצא, והוא נחפז בזה ונטרד הרי עשה בו היין פועל, אבל סוף סוף הלשון קשה דלא ידע בין ארור לברוך

ואין אומרים הלל, ובחנוכה אומרים, ולמה, אמרו בגמ' דמסכת מגלה מפני שהוא נס שלחוצה לארץ אבל בחנוכה אומרים מפני שהנס נעשה בארץ ישראל, והקשו שם ואמרו והלא יציאת מצרים נס שלחוצה לארץ ואנו אומרים בו הלל, ותרצו שם, קודם שנבחרה ארץ ישראל הוכשרו כל הארצות לומר שירה ואחר שנכנסו לארץ ישראל נפסלו כל הארצות לומר שירה, ויש אומרים קריאת המגלה הוי שירה, כיוצא בו קודם שנכנסו לארץ ישראל היתה שכינה שורה על הנביאים בכל מקום, אחר שנכנסו לא היתה שכינה נגלת בחו"ל אלא אחר שנגלת לא"י תחילה, והקשו גם כן והלא השכינה נגלת על יחזקאל בבבל והיא חו"ל ותירצו ואמרו כבר נגלת עליו תחלה בארץ ישראל שנאמר היה דבר יי', ותרגם יונתן מהוה הוה פתגם נבואה מן קדם יי' עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא תב תנינות ואתמלל עמיה במדינת ארע כסדאי על נהר כבר עכ"ל הרב המחדש ז"ל.

כתב הר"ר משה נ' מכיר מצפת תוב"ב בספר סדר היום וז"ל בענין מעות פורים צריך שיתן כל אחד כפי כוחו לב' עניים ולא יחזיר אותם רקם כברכת יי' אשר נתן לו, העשיר ירבה והעני לא ימעיט וא' ממרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים ואפילו לגוים הפושטים ידם ביום זה לשאול אין להשיבו אחר מפני שמחת ישראל אלא אדרבא יתן בפנים מאירות וידעו כי יי' אלהינו עמנו בכל קראינו אליו והוא הפודה והגואל והמציל אותנו מכל צרה וצוקה ומפר עצת הקמים עלינו כאשר הפר עצת המן בן המדתא יש"ו ומי שאין לו כפי משאלת כל שואליו יתן לדלים ואביונים הצנועים בבתיהם, ואחר קריאת המגילה מברכין האל הרב את ריבינו ויש מקפידין שלא לברך אותה אלא אחר

הנסים באו על ידי משתה. עוד גזר המן להשמיד להרוג ולאבד, להשמיד זהו אבדן הדת, להרוג זהו אבדן הגופים, ולאבד זהו אבדן הממון, וכשריחם הקב"ה עליהם קבעו ג' מצוות כנגדן, מקרא מגילה כנגד אבדן הדת, שמחה ומשתה כנגד אבדן הגופים, ומשלוח מנות כנגד אבדן הממון עכ"ל.

כתב הר"ד אבודרהם ז"ל תיקנו בברכת האל הרב ו' לשונות כנגד ששה מישראל שנלחמו בעמלק ואלו הן, הרב את ריבינו על ידי יהושוע, והדן את דינינו על ידי אהוד שהרג את עגלון ועמו עמון ועמלק, והנוקם את נקמתנו על ידי גדעון שנאמר שם וכל מדין ועמלק וגו', והנפרע לנו מצרינו על ידי שאול, והמשלם גמול ע"י דויד בציקלג, והחתימה הנפרע לעמו ישראל כנגד הנס שלמרדכי ואסתר, האל המושיע לעתיד לבוא, ואמרינן בפ"ק דמגילה שהכהנים מבטלין עבודתן ותלמידי חכמים דברי תורה לשמוע מקרא מגילה ויש רמז לזה מן המוסרה כי תמצא תלת ונשמע ואלו הן, ונשמע קולו בבואו אל הקדש האמור בכהנים, ונשמע פתגם המלך האמור במגילה, נעשה ונשמע האמור בתורה והרמז שמבטלים השניים מפני האחד שנאמר בו נשמע דמגלה כי רבה היא כלומר שהוא גדול משניהם וטעמא הוא משום פרסומי ניסא.

וכתב ר' ירחי שנוהגין התינוקות בצרפת לקחת אבנים חלוקות ולכתוב עליהן המן וכשמוזכרו במגילה הן מקישין זו בזו למחוק את שמו משום שנאמר שם רשעים ירקב וכן אמרו במדרש תמחה את זכר עמלק אפילו מעל העצים והאבנים.

וכתוב בערוך שמנהג בבבל ועילם כל הבחורים עושין צורה כדמות המן קודם

והרי יודע, אלא שהאמת הוא כפשוטו שצריך ששכלו ישתבש כל כך עד לא ידע לכוון אם יאמרו ברוך לארור שיאמר אינו ברוך אלא ארור, ומפני מה חייבו בזה שהוא ענין קשה וכבר שמעתי טעם, שהמן אחר שביקש להשמיד להרוג ולאבד ולשפוך דם היהודים נעשה גם אנחנו ענין קרוב [ל]זה מתוך שמחה עד שנשאר כמתים מושלכים ארצה, ומצד אחר הוא חישב לשפוך דם ואנו נוסיף דם על דמינו עכ"ל ר"מ בן מכיר.

וכתב ר' שועיב ויש לשאול מה ראו חכמי ישראל לקבוע זאת הסעודה על היין ועשו עיקר מן היין יותר מן הסעודה מה שלא עשו כן בשמחת כל המועדות וצוו בדבר המכוער והמנוול והתורה אמרה בזה הדבר המנוול מענין נח ולוט והדעת נותנת שהוא דבר מכוער והוא מעשה גויים ואמרו שחייב אדם לאיבסומי וכו' וכתב הר"ם במז"ל עד שישתכר ויירדם בשכרותו, וכבר אירע מזה המעשה תקלה בתלמוד קם רבא שחטיה לרבי זירא ואעפ"י שהמפרשים פירשו לאו דוקא אלא שהשתכר כל כך עד שיצא היין מפיו כמו דם אדום וזהו דרך צחות לשון.

ואני אומר שהוא אמרם ז"ל לקבוע סעודה זו על היין בעבור שכל העניינים מראש ועד סוף באו כולם על ידי משתה ונתגלגלו כולם על ידי היין ומכל משתה ומשתה יצא הצלה לישראל והיו כולם ד' משתאות, המשתה הראשון משתה אחשוורוש ושלושתי ויצא מזה שנהרגה ושתי והיתה סיבה שתמלוך מקומה, השני שלאסתר שיצא ממנו ענין בגתן ותרש ונכתב על ספר הזכרון ובא על [ידי] זה הצלת מרדכי ומעלתו, השלישי והמלך והמן ישבו לשנות שנכתב על היהודים לאבדם וחזרו בתשובה. הרביעי משתה אסתר לזמן שני ימים יצא ממנו שנהרג המן, הא ראית שכל

ולוי נראה דאך פסוק ויתלו צריכין לאומרו בניגון ולמה משום שנאמר באבוד רשעים רנה ולא עוד אלא שלא אמר דוד הללויה אלא עד שראה במפלתן שלרשעים שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ייי הללויה, והן דברים נכוחים למבין.

וגם כן מה שנהגו לצבוע ביצים אדומות ולחטוף אותן מאחד לחבירו ואין בו משום גזל ולא מפריחי יונים הכל כתוב בספר כד הקמח ובהגהות ש"ע לר' משה איסרל"ס ז"ל ומנהג ישראל תורה, והארכת פיירוש משום אל תמנע טוב מבעליו השם ברוך הוא ישימני ממעדיקי הרבים כן יאמר רחום ע"כ.

פורים ותולין אותה על גגותיהם ג' ימים ובימי הפורים עושין מדורה שלאש ותולין אותה הצורה לתוכה ועומדין סביבה ומזמרין ויש להן טבעת תלויה בתוך האש שתולין בה הצורה וקופצין מצד האש לצד האחר וטבעת זו נקראת משורתא כדאיתא בסנהדרין,

עוד כתב נ' ירחי נהגו לומר התחלת ארבעה הפסוקים האלו אומר הש"ץ תחילתן והציבור משלימין אותן בקול רם במגלה ואחר כך חוזר אותם הש"ץ בקול רם ובניגון ואלו הן איש יהודי ומרדכי יצא ליהודים כי מרדכי היהודי וכל זה להרבות בשמחה לילדים ולכל, וכן כתב בעל משמרת המועדות והטעם כדי לעורר הלב אם יתנמנם אחד מהם שלא ירדם ומשום כבוד מרדכי ושענין הנס על ידו.



לאוקמי גירסא

העירונו בפיוט לר"י הלוי מי כמוך ואין כמוך, שנאמר בשבת זכור בנעימה ושמחה, בקטע 'למחר קראתם לסוד נכמס, ויצא המן ביום ההוא שמח ונעלס, והוא במלכים יתקלס, ורוזנים משחק לו. ע"כ.

ולכאורה צ"ב שבמשקל החרוזים בשניים אחרונים הוא נעלס, יתקלס, ובראשון נכמס, ולכאורה אינו בדקדוק כבשאר. ודוחק לומר שלא הקפיד על שני האותיות כ"כ, כמו על ההברות שיהיו שוות ואות אחרונה, וכע"ז מצינו כגון בקטע 'השיבו...דברת, עשה...אמרת, כן...חרצת, וכו' ועוד כהנה, [למרות שבהם ההברה היא באות האחרונה].

והציע ת"ח יר"ש חשוב ששמא צ"ל 'לסוד נפלס' ע"ד הכתוב (משלי ד, כו) פֶּלֶס מַעֲגָל בַּגֶּלֶךְ וְכָל דֶּרֶכֶיךָ יִפְנוּ: ובמצו"ד כ' שהוא ענין יושר, ובאב"ע כ': במאזני המחשבה וראה אי זה דרך טוב. וכ' רש"י: שקול דרכך הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה ואז כל דרכיך יכוננו.

וכ"ז יוסבר היטיב בעניינינו וע"פ משנ"ת בגמרא מגילה וכאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך...וכו' דוק. אמנם עיינו בסודר וינציא שס"א, וכן בדיואן שירי ר"י הלוי שיצא בברלין תר"צ על ידי חברת מקי"נ ובשניהם הגירסא 'נכמס'.



◇ גזוזות ◇

תשובת כמוהר"ר חיים קורח זיע"א מכת"ק עם ביאורים
מאת הגאון רבי פנחס קורח שליט"א
רב ביהמ"ד שערי הלכה ב"ב
ומח"ס בית מועד ואורח מישור

לק"י

טלטול המגילה בשבת

תשובה: לענין טלטול המגילה להביאה לבית הכנסת כשחל פורים במוצאי שבת, עיין שערי תשובה שהביא דעת הפר"ח והשיירי כנסת הגדולה, ובסוף כתב ויש להחמיר שלא להביאה על ידי קטן אלא ימתין עד שתחשך או יביאנה בצנעא לבית הכנסת ומעיין בה קצת דרך לימוד דאז לא מיחזי כל כך כהכנה, עיי"ש הל' מגילה סי' תרצ"ג. עכ"ל.

ביאורים

בשם מטה יהודה דגם להפר"ח אין איסור אלא אם חל בט"ו כיון דיש בו חובת הקריאה, אבל בשאר שבתות לא שייכא גזירה דרבה ולמה יאסר לקרוא בה הקורא בתורה. וממילא כיון דמותר בקריאה מותר בטלטול. וכן נראה דעת השכנה"ג וכן מנהג העולם להקל. עכ"ל. ועיין לעיל סי' ש"ח בש"ת הבאתי מא"ר דמגילה דינה ככתבי הקודש, ודברי הפר"ח דאוסר, ולפי מ"ש המט"י י"ל דלא פליגי דהא"ר מיירי בשאר שבתות השנה ובזה גם הפר"ח מודה. ואמנם לענין הבאה לבהכנ"ס קודם הלילה הייתי מונע מזה משום הכנה משבת לחול, וע"ד שנתבאר סי' תרס"ח. ועתה מצאנו כן בהשמטות שבסוף ספר מו"ק עיי"ש. ויש להחמיר שלא להביאה ע"י קטן וכו' אלא ימתין עד שתחשך או יביאנה בצנעא מבע"י לבהכנ"ס ומעיין בה קצת דרך לימוד דאז לא מיחזי כ"כ כהכנה. עכ"ל השע"ת.

הנה מריהטת לשון תשובת מו"ז משמע לכאורה דגם הפר"ח ושכנה"ג מיירי בטלטול המגילה להביאה בשבת לבהכנ"ס לצורך קריאתה במוצאי שבת, אך נראה דשני עניינים הם, הא' אם שרי לטלטלה בביתו ממקום למקום או לקרוא בה בשבת, הב' אם מותר להביאה מבעוד יום לביהכנ"ס, או שמא אסור משום מכין משבת לחול. והפר"ח ושכנה"ג מיירו בטלטול גרידא של המגילה בשבת, ולא איירו בהבאת המגילה מבע"י לצורך מוצאי שבת, ואפשר דאף אם הותר לטלטל מגילה בשבת עדיין אסור להביאה מבע"י. ואמנם מדברי השע"ת משמע דכרך שתי השאלות זו בזו.

וז"ל שערי תשובה שם: ולענין אם לטלטל המגילה בשבת ולהביאה לביהכנ"ס מבע"י לליל פורים שחל במוצ"ש עיין לעיל סי' תרפ"ח בט"ו שחל בשבת שכתב הפר"ח דאסור לטלטלה, ובשכנה"ג סי' ש"ח מסתפק בזה. ובש"ח הביא

והרב אליה זוטא פשיט לה להתיירא וכ"נ הסכמת האחרונים ז"ל, וכן נראה בדין דהרי אפשר לקרות בה בשבת, דאסתר ברוח הקדש נאמרה ולמה יגרע משאר כתובים. ולטלטול ד' אמות ברשות הרבים לא חיישינן כיון דאכתי לאו חיובא רמי עליה לקרות, ואף שהפר"ח פסק לאסור משום שמא יעבירוה ד"א וכו', היינו לדידהו בחל ט"ו בשבת. ותדע שכן הוא שהרי הוא ז"ל חידש דין זה על מ"ש מרן סי' תרפ"ח ס"ד ט"ו שחל בשבת וכו', וטעמא דכיון דזמן קריאתה לבני כרכים וכו' בט"ו חיישינן שיעביר ד"א וכו' כיון דאכתי חיובא רמי עליה, דהכי אמרו בגמ' הכל חייבים בקריאתה ואין הכל בקיאים וכו' ולכן אידי דטרוד ונחפז לקיים המצוה חיישינן וכו' משא"כ לדין בני עיירות דליכא חיובא לא טריד כלל. וכעין זה תי' הר"ן הובא בב"י סי' תקפ"ח גבי תינוק שצריך למולו בשבת דלא חיישינן שיעבירוה ד"א כיון דאחרים לא טרידי דלא חיובא רמי עליהו מדכרי ליה. ונמצא לפי זה דלדין לכ"ע שרי לטלטולה. ועיין מ"ר ז"ל ודו"ק ועיין רע"ו פ"ד דר"ה משנה ח' דסבר כהאי טעמא יעו"ש. עכ"ל מהרי"ן.

ובספר שדי חמד (מער' פורים סי' ה) אחר שנו"נ בד' הפר"ח בדין טלטול מגילה בשבת כתב: והנה אף דבשבת דעלמא מותר לטלטלה, בכל זאת דרשתי כמה פעמים ברבים להביא המגילה לבית הכנסת מערב שבת לפי שכתב הרב חיי אדם דאסור להביא המגילה לצורך הלילה אף במקום שאין חשש משום הוצאה שכל המבואות מתוקנים דאין שבת מכין לחול וכו' עיי"ש.

ויש לעיין בדברי מהרי"ן אמאי לא הזכיר דין הבאתה לבהכנ"ס מבע"י אי שרי, ולא הזכיר רק עצם טלטול המגילה, והיינו בביתו, דבהא מיירו הפר"ח ושכנה"ג, ולמה לא השמיענו אם בהבאתה יש חשש מכין משבת לחול או לא. והלא הלכה רווחת היא דאין להכין משבת לחול כגון הא דאין מדיחין כלים משבת לחול ואין מציעין את המטות משבת לחול ואין מקפלין את הבגדים כדאי' בגמ' ורמב"ם ושו"ע. ועיין עוד

ומבואר מלשונו שרצה להעמיס בדברי הפר"ח דלדידיה כיון דס"ל דמגילה אסורה בטלטול בשבת ממילא אי אפשר להתיר לטלטלה בשבת לצורך הבאתה לבהכנ"ס. ולדעת האומרים דרק בט"ו שחל בשבת יש לאסור, אבל בשאר שבתות לרבות שבת שהיא ערב פורים מותר לטלטל כיון שאינו זמן קריאה, ומינה רצה למילף דה"ה דמותר להביאה בשבת לבהכנ"ס לצורך מוצאי שבת, לולי הטעם של הכנה משבת לחול דאסור להביאה מבע"י אף ע"י קטן. וכל זה משום חומרא. וקצת צ"ע איך אפשר ללמוד מהיתר טלטול מגילה בשבת שהוא ענין בפני עצמו לאיסור מכין משבת לחול, שהרי איסור הכנה משבת לחול הלכה רווחת היא, וצא ולמד מהא דאין מדיחין כלים משבת למוצאי שבת עיין רמב"ם פכ"ג מהל' שבת ה"ז ושו"ע סי' שכ"ג. והשתא מובן אמאי הזכיר מו"ז לד' הפר"ח ושכנה"ג בדין הבאה משבת לחול כיון שגם השע"ת רצה לדמות דין טלטול לדין הבאה, שאם מותר לטלטלה מותר להביאה, אלא דמשום חומרא של מכין נאסר להביאה מבע"י.

ועם כל זה דברי השע"ת צריכים ביאור, דאם איסור הכנה משבת לחול היא הלכה פסוקה מדוע לא פסיקא ליה להשע"ת מלכתחילה דאסור להביאה מבעוד יום לצורך מוצאי שבת, והלא אף סידור או טלית לצורך מוצאי שבת אסור להביא אלא א"כ ישתמש בהם מבעוד יום. וא"כ אין דין ההבאה תלוי בדין הטלטול בשבת, דגם דברים המותרים בטלטול בשבת אסור להביאם לצורך מוצאי שבת. ועוד צ"ב מ"ש השע"ת או יביאנה בצינעא וכו', דאם ההיתר משום שמעיין במגילה בשבת אמאי הצריך להביאה בצינעא, דאי משום מראית העין אף בצינעא אסור, ואי לית בה מראית העין יביא אף בפרהסיא כיון שהיתר פשוט הוא להביאה אם מעיין בה.

והנה מהרי"ן בסי' עץ חיים דיני פורים כתב (מהדו"ב בכ"י שברשות ידידי הרב אליהו קאדי הי"ו) וז"ל: וכשחל פורים באחד בשבת נסתפק הרב שכ"ג בסי' ש"ח אם מותר לטלטל המגילה,

שו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' קנה דשם נשאל אם מותר לפלות בגדיו של חול בשבת והשיב: נראה דאסור דתיקון והכנה גמורה היא משבת לחול, ובהדיא תנן בפ' אלו קשרים דף קי"ג ע"א מקפלים את הכלים אפי' ד' וה' פעמים ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת אבל לא משבת למוצ"ש, וכ"כ הרמב"ם פכ"ג, הרי דאפי' בהצעת המטות שא"צ עיון ולא טורח אסרו בשבת למוצ"ש ק"ו לפלות כליו וכו' עיי"ש. והשתא תקשי אמאי לא כתב דין הבאת המגילה בשבת לביהכנ"ס לצורך מוצ"ש.

ועוד צ"ב דבשלמא טלטולה בט"ו בשבת כיון דזמן קריאתה בכרכים חיישינן שמא יעבירנה משא"כ בשבת שאינה של פורים, ואמאי לא נחוש בחל י"ג בשבת לאסור טלטולה מבעוד יום שמא יעבירנה ד"א ברה"ר לצורך הבאתה לביהכנ"ס. וליכא למימר כאן דאין לחשוש דאחרים מדכרו ליה דהא כולי עלמא צריכים להביאה בשבת לצורך קריאתה בלילה ואמאי אין לחשוש שמא יעבירנה ד"א מבעוד יום, ולכאורה מדסתם משמע דהא פשיטא ליה למהרי"ץ דאסור להביאה מבע"י משום מכין משבת לחול, וכל נידונו הוא האם מותר לטלטלה בביתו בשבת. ועדיין צ"ע אמאי לא כתב בהדיא איסור הבאתה לביהכנ"ס מבע"י.

ואשר נראה לומר בזה הוא ע"פ מש"כ הרמב"ם בפכ"ג ה"ז: ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן אא"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת, אבל כלי שתיה וכו' ואין מציעין את המטות בשבת כדי לישן עליהן למוצ"ש אבל מציעין מלילי שבת לשבת. ע"כ. והראב"ד כתב: א"א כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול, ע"כ. כלומר דעל מ"ש הרמב"ם לאסור מפני שהוא כמתקן חולק הראב"ד שאין האיסור אלא מפני שהוא טורח לחול ואסור להכין משבת לחול. ועיין במגיד משנה שכתב דאף הרמב"ם התכוין לאסור מטעם מכין לחול, וכ"כ הרדב"ז בשו"ת ומגדל עוז. ולכאורה יש להביא ראיה לדבריהם מהא דאין מציעין המטות משבת לחול דמאי מתקן איכא

הכא אלא ע"כ הטעם משום שמכין משבת לחול. ואם כי כך כתבו המפרשים בדעת הרמב"ם שגם ס"ל לטעם מכין משבת לחול, נראה דמ"ש הרמב"ם מפני שהוא כמתקן בא לחדש דלא בכל הכנה אמרינן שאסור משבת לחול אלא כל שיש בה תיקון דבר והכנתו לשימוש מיקרי טורח ותיקון לחול משא"כ בטרחא בעלמא שאין בה תיקון בגוף הדבר אפשר דבכהאי גוונא לא נאסרה הכנה לחול שאין כאן מעשה תיקון, ולא תיקשי מהצעת המטות, דאפשר דשני סוגי הצעת המטה איכא, האחד פריסת הסדין על המטה שאין בו טורח כל כך, והשני סידור כרים וכסתות (עיי' שו"ע אבה"ע סי' פ) דהוא טרחא גדולה דבזה מיירי שהוא טרחא גדולה ואין להציע משבת לחול, וכן קיפול בגדים שנאסר משבת למוצ"ש אפשר דמיירי בקיפול שיש בו מעשה תיקון וכמשמעות דברי הרמב"ם בפכ"ב מהל' שבת הכ"ב עיי"ש. משא"כ בטרחא כל שהיא כטלטול מגילה מביתו לביהכנ"ס או טלטול כל דבר שאין בו טרחא לצורך חול אפשר דלא נאסר, ואה"נ דלהראב"ד אף טרחא כל שהיא אסורה בשבת לצורך חול. ובהצטרף הטעם שטלטול המגילה הוא לצורך מצוה אפשר דבכהאי גוונא יש מקום להתיר ולכן לא הזכיר מהרי"ץ איסור הבאת המגילה בשבת לצורך קריאתה במוצ"ש, כיון דאין כאן איסור טלטול בשבת יש מקום להתיר לטלטלו אף צורך מוצ"ש כיון שאין טורח ותיקון.

וסבור הייתי להביא ראיה מהמשנה בשבת מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה וכו' (שבת קנ"א), וטעם שהותר להחשיך הוא לצורך מצוה, וא"כ כל שהוא צורך מצוה לכאורה מותר בשבת להכין לצורך מוצ"ש, אך שוב ראיתי בספר תהלה לדוד סי' שכ"א שכתב דטעם ההיתר להחשיך על התחום הוא משום שההליכה אין בה משום הכנה כדאיתא בעירובין (ל"ט-א) כיצד הוא עושה מוליכו בראשון ומחשיך עליו וכו' עיי"ש דלא מוכחא מילתא.

על כל פנים לדעת המתירים לטלטל המגילה בשבת אפשר דיש להתיר אלא משום חומרא

דנראה כמכין לצורך חול יש לחשוש ולאסור לכתחלה זולתי אם מביא בצינעא ומעיין בה בשבת דבהצטרף שניהם התיר השע"ת, כיון שמעיקר הדין אין בזה משום מכין כיון שאין כאן מעשה תיקון. ומטעם זה מתחלה נטה השע"ת

לתלות איסור הבאה באיסור טלטול מגילה בשבת, לולי דיש מקום להחמיר. ומטעם זה לא העלה מהרי"ץ איסור הבאת המגילה מבע"י לבית הכנסת כיון שאינו איסור פשוט.

סוף דבר אע"פ שאנו מדמים להיתר לא נעשה מעשה, ואין לנו אלא מ"ש הפוסקים שאין היתר להביא המגילה מבעוד יום, אלא יש לאחר זמן תפלת ערבית במוצאי שבת כדי שתהיה שהות למתפללים להגיע לביהכנ"ס עם מגילותיהם בלי שום חשש ופקפוק.



אבק ליצנות מהו?

רבים הם הטועים בהבנת מהותה של שמחת הפורים וחושבים כי יש היתר לדברי ליצנות בימים אלה. לא יעלה על הדעת ששמחת פורים שנצטוונו עליה, תהיה שמחה של הוללות, כמו שנאמר בקהלת (פרק ב' לשחוק אמרתי מהולל" – הצחוק נקרא הוללות. ידועים דברי האר"י הקדוש על יום הכיפורים: "כיפורים-כפורים", כמשוויים דבר אחד לשני הקטן נתלה בגדול, יום הכיפורים נקרא כך כי הוא כמו פורים. כלומר בכוחו של יום הפורים להיות יותר נעלה מיום הכיפורים.

עד היכן הגיעה זהירותם של גדולי ישראל מליצנות נוכל ללמוד מסיפורו של הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל:

פגשתי פעם במרן הגרא"מ שך זצוק"ל, ואמרתי לו איזה דבר חידוש, ובתגובה לכך ענה ואמר לי: 'ברוך שכיוונתי'... חשתי מבוכה גדולה, כי ממשמעות הדברים עלה שכאילו הרב שך מכוון לדברי ולא להפך. הערתי ואמרתי: 'וכי בהתלוצצות חפץ כבוד תורתו?' ענה הרב שך ואמר לי בפנים מרצינות: 'ליצנות? חס ושלום אספר לכם סיפור נורא על אבק ליצנות, כפי שקרה אצל הגאון רבי עקיבא איגר:

רבי עקיבא איגר נסע פעם עם בני למטרת שידוך עבורו. אחרי שהגיע לבית אבי המשודכת, ישבו ליד השולחן ושוחחו על ענינים שונים, וכנהוג שוחח גם בעל הבית עם הבן על מנת לתהות על קנקנו. בסיום השיחה שאל ריב עקיבא איגר את אבי המשודכת כיצד מוצא בנו חן בעיניו. על כך ענה האב בנימה מבודחת ואמר: 'הלואי שהמחותן ימצא חן בעיני כמו שהחתן מוצא חן בעיני'...

פנה אליו רבי עקיבא איגר בפנים מביעות דאגה: וכי למה לא אמצא חן בעיניכם? מיד תפס האב ותירץ את עצמו: רק לצון חמדתי, אבל כמובן שהערכתני כלפי כבודו היא עצומה... כששמע רבי עקיבא איגר את התשובה, קם מיד ממקומו והתריס לעבר אבי המשודכת: ליצנות?! עם ליצים אינני רוצה להשתדך!

("שאל אביך ויגדך" ח"ב עמ' ער"ב)

◇ שרשי מנהגי תימן ◇

הגאון רבי אברהם אריה שליט"א

רב ביהמ"ד תורה והוראה ב"ב

וראש כולל נוה נתן תל אביב

- א. מנהג מחצית השקל
- ב. רעש בקריאת המגילה
- ג. סדר קריאת המגילה בערבית
- ד. סדר קריאת המגילה בשחרית

מנהג מחצית השקל

[א] אין נוהגין ליתן מחצית השקל לפני פורים.

שכתב דמה שנוהגין אינו מטעם זכר למחצית השקל אלא מדין מתנות לעניים.

והנה עיין לרבי' השת"ז (שם) דהעלה הגהת רמ"א הנ"ל ולא השמיטה ומשמע לכאורה דס"ל מנהג זה, אך עיין בפירושו (שם סעק"ב) דציין על מה שהעלה הרמ"א ז"ל (שם) [שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע וכו'] משם הלבוש, דהכוונה מעות פורים וכך הוא לשון הלבוש (שם סע"א) וז"ל, י"א שיש ליתן מעות פורים מחצית מן המטבע וכו' עכ"ל.

ולפי"ז י"ל דכוונת רבי' השת"ז לומר דמטבע זה שנותנים הוא מדין מעות פורים ולא מדין מחצית השקל זכר למחצית השקל שהיה במקדש, וביותר כתב עוד (שם סעק"ג) וז"ל, ונוהגים ליתן מעות פורים אחר תפילת שחרית וכו' עכ"ל. הרי מבואר דעתו ז"ל דמה שהעלה דברי הרמ"א הנ"ל לצורך הבאת דין נתינת מעות פורים בלבד ודוק.

[א] מנהג זה הנוהגין בו גם היום שאר אחב"י ליתן מחצית השקל זכר למחצית השקל שהיה במקדש, לא נהגו בו אבותינו ולא הובא בתכאליל, גם לא זכרוהו רבותינו שבתימן נ"ע בספריהם.

והנה מנהג זה של נתינת מחצית השקל הובא בהגהת רמ"א ז"ל (סי' תרצד סע"א) משם י"א ומקורו מן המרדכי במגילה (אות תשעז בהג"ה) ובס' המנהגים דמהר"י טירנא (מנהג של פורים) ומקורו בחז"ל הלא הוא במס' סופרים (פכ"א הל"ד) ז"ל, וצריכין ישראל לתת שקליהם לפני שבת זכור, ואסור לומר עליהם לשם כופר אלא לשם נדבה וכו' ע"כ.

אכן דברי המס"ס הנ"ל לא הובא להלכה ברבי' הרמז"ל ולא במרן השו"ע וכבר דייק בכפה"ח (שם אות יט) דהיות ולא הביאו דין זה משמע דלא ס"ל ואנן במנהגינו קיי"ל כוותיהו. שו"ר בס' תניא רבתי (סי' לח) שכ' וז"ל אבל בזמן הזה אין נוהגין שקלים וכו' ואלו שנוהגין אינן כשקלים אלא כמתנות לאביונים וכו' עכ"ל דוק מלשונו



רעש בקריאת המגילה

[א] אין נוהגין להרעיש בקריאת המגילה בעת זכירת הש"ץ המן ולא אחריה עד סיום התפלה.

שכתב ג"כ ב' האורחות יושר והיפ"ל הנ"ל נגד מנהג המרעישים באמירת המן ודבעיר אזמיר בטלו מנהג זה עיי"ש. וע"ע בהגהת השל"ה לס' עמק ברכה (עמ' רמו) ובס' נהר מצרים (הל' פורים אות י') משכב"ז.

שו"ר למהרש"ט גאגין ז"ל בספרו כתר שם טוב (ח"א עמ' תקמ"ב שלהי אות יא) שכ' דבלונדון אין מנהג כזה כלל [להכות המן] וכ' שם גם הטעם שבטלו מנהג זה. כן ראיתי בס' מנהגי אמשטרדם (הוצ' מכון י-ם תשס"א עמ' קמז אות יא) שכ' וז"ל לא הכו בהמן עכ"ל, עוד ראה בס' מנהגות וורמייזא (הוצ' הנ"ל – פורים עמ' רכא בהגהות שם) מש"כ שבמנהגים כאלו ראוי לבטלם מלקיימם עיי"ש, וע"ע בס' חיי אדם (הל' מגילה) שלא העלה מנהג זה שזכר הרמ"א הנ"ל דוק מיניה דלא ס"ל.

והנה ראיתי בכמה בתי כנסיות של בני עדתינו חדשים מקרוב באו שהחלו לזלזל במנהגינו זה ואין מקפידין על אלה המרעישים בזכירת המן, ומן הראוי לכל בעלי היכולת והשפעה למחות בזה בשפה ברורה ובדרכי נעם שהרי מבלבלים ומפסידים קריאת המגילה וכפי שהעלנו לעיל ובפרט שאין מנהגינו בזה מדור דור ולשומע ינעם.

[א] אין נוהגין. הרמ"א ז"ל במפתו (סי' תר"צ סעי"ז) העלה בשם האבודרהם ומרן הב"י ב' הא"ח, המנהג שנהגו להרעיש בזכירת הש"ץ המן וז"ל, ומזה נשתרבב המנהג שמכים המן כשקורים המגילה בבה"כ (אבודרהם) ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הקבעו (ב"י בשם א"ח), אך הנה ראיתי לרבנו השת"ז (שם) דהשמיט דברי הרמ"א הנ"ל. וש"מ דלא ס"ל מנהג זה וכ"ה מנהגינו.

ואת"ש מנהגינו זה ע"פ הפרמ"ג בא"א (שם סעקב"א) וז"ל, ומ"מ יצא שכרם בהפסדם שמבלבלין הרבה והש"ץ ישתוק בעוד שמכין וכו' וגם זה אין נכון שאסור לכתחילה להפסיק יותר מכדי נשימה שנקראת אגרת וכו' עכ"ל, והובא משמו גם במ"ב (שם סעקנ"ט) וכן הובא בספר מהרי"ל (הל' פורים דף קיז) שלא היה מקפיד להכות בהמן עיי"ש.

עוד ראיתי בס' אורחות יושר (פי"ט) שכ' והתריע ע"ז וכ' שלא יפה הם עושים [אלא שכ' בסו"ד שאם ירצו יכו אחר קריאת המגילה באמירת ארור המן וכו']. וזה לא כמנהגינו, ומביאו הרב יפה ללב (ח"ב סי' תר"צ אות טו) ועוד הביא מעוד אחרונים שהתריעו ע"ז וביותר מפני התקלות שיצאו מזה והוציאו כרוז בחתימת רבני העיר שלא להכות המן בשום צד עיי"ש"ב, שו"ר למהר"א חזן בס' נוה שלום (דיני פורים סעי' ז)



סדר קריאת המגילה בערבית

אחר קריאת המגילה בערבית [א] יש נוהגין [נוסח שאמין] להסמיך סדר קדושה ומתחיל אתה קדוש וכו' [ב] ולא ובא לציון,

מנהגות וורמייזא לרי"ל קירכיס ז"ל (הל' פורים עמ' רכו), מנהגי אמשטרדם (פ"ג סי' ז סע' ט אות יג).

וכן פסק מרן השו"ע (שם סע"א) וז"ל, אחר קריאת המגילה בערבית אומר ואתה קדוש וכו' עכ"ל, וכ"כ הלבוש (שם), ס' הטור ברכת (שם), וכן משמע מס' סדה"י (סדר פורים הוצ' מפיצי אור דף נב-נג ובנדמ"ח הוצ' הרב דייטש י-ם עמ' רלח ד"ה ובליל) שכ"כ וז"ל, ובליל פורים יקח המגילה בידו וכו' ויתפלל תפלת ערבית ואחרי כן יקראו המגילה וכו' ויאמרו ברכה לפניו וכו' ולאחריה הרב את ריבנו וכו' אחר כך יאמרו סדרא דקדושה וכו' ונפטרינן לבתייהם לשלום עכ"ל וראה שם בהמשך סדר שחרית (שם דף נג. שלהי ד"ה אחר ובנדמ"ח שם עמ' רמ) שכ' וז"ל, אחר קריאתה מברכין וכו' אחר כך יאמרו ובא לציון לסמוך גאולה וכו' עכ"ל, דוק שבתפלת ערבית כ' סדרא דקדושה ואלו בתפלת שחרית כ' ובא לציון, הרי מבואר להדיא דעתו דסדר דקדושה היא ואתה קדוש, וכ"ה בס' נוסח פרס (צכת"י עמ' 146), ובס' תכלאל נוס' צעדה – תימן (סדר פורים), וס' סדר תפלה דרך שיח השדה (ד"צ משנת ועת"ה- דף פה), והחמ"י (ח"ב פ"ג דף עז: טו"ב ד"ה ואחר), וכ"ה מנהג כל קהלות השאמי וק"ק מחיות ואגפיה בינותם.

והטעם שמסמיכין אמירת ואתה קדוש לקריאת המגילה, כ' ע"ז רשיו"ל (שם סי' ר"ה) וז"ל... אבל אם חלו להיות בשבת אין אומר ויהי נועם אלא לאחר המגילה מתחיל ואתה קדוש כמו בשאר מוצאי שבתות שאין אומרים ובא לציון כ"א 'ואתה קדוש' ועוד במזמור של אסתר כתב אלי אלי למה עזבתני ואתה קדוש, להכי צ"ל ואתה קדוש לאחר מעשה נס אסתר עכ"ל וכ"ה

[א] יש נוהגין. כן הובא מנהג זה בכמה תכאליל [מהר"י בשירי ומהר"י פתיחין] וכן העלהו רש"י בסדורו (סי' שכט עמ' 62) וז"ל, והקורא את המגילה מברך מנ"ח וכו', ולאחר קריאתו הוא אומר האל הרב את ריבנו עד האל המושיע וכו' ועומד [החזן] ואומר ואתה קדוש וסדר קדושה כולה וכו' עכ"ל, וכ"ה כאותו הלשון בספרו בפרדס הגדול (סי' רג) ובס' מחז"ו (סי' רנא) לתלמידו רבי' שמחה, וכן העלו חבל פוסקים ראשונים ואחרונים כסדר מנהג זה וכדלקמן, התוס' במגילה (דף ד. ד"ה פסק), ס' הרוקח (סי' רלט עמ' שח), הראב"ן (מגילה כא.), שבה"ל (סי' קצט), א"ח (הל' פורים סי' נט אות לא), כל-בו (סי' מה), ס' המאורות (מגילה שם), ס' המנהיג (הל' מגילה אות כב), רבי' הטור (ב' י"א), ס' המכתם (מגילה הוצ' הרב בלוי עמ' תעג שלהי סי' או"ז ח"ב, ובהוצ' למברג תרס"ד צולם מחדש ב-ם תשמ"ח דף ב:), ס' הפרנס (סי' ער 'משמע'), רבי' ישמעאל בס' הזכרון (מגילה פ"ג עמ' צח), ס' מצות זמניות (הל' פורים עמ' תלב 'משמע'), מנהגי הרב אברהם חידליק (בתוך קובץ ע"י כרך ט עמ' 186), מנהגי ר"ח פלטיאל (בתוך מחקרי תפלה ופיוט עמ' 51), הגהות מימוניות (שלהי הל' מגילה) סדר טריוש (עמ' 38), מהרי"ל (הל' פורים אות ה' ובנדמ"ח עמ' תכג), מנהגי דורא (עמ' 146), ס' המוסר לרבי' יהודה כלץ' (פ"ד ע' קכ"א-משמע) ס' המוסר לרבי' יהודה כלץ' (פ"ד עמ' קכא 'משמע'), ומכאן בספרי גדולי האחרונים במנהגי אשכנז הלא הם, הלכות ומנהגי מהר"ש (סי' קלב אות ב, וכן העיד תלמידו שם, בשמו שחזר בו ממש"כ תחלה שפותחין בובא לציון), ס' המנהגים לר"י טירנא (הל' פורים, הוצ' מכון י-ם דף רנז), מנהגי מהרא"ק (הוצ' קנל אות פה עמ' עה), מנהגי וורמיישא (כרך ב סי' ריח עמ' רסא),

בס' הפרדס (מהד' רחי"ה ע' צ"ה) אך בל"א וקצר ועוד ב' טעמים נוספים וז"ל ומה טעם קורין ואתה קדוש לאחר קריאת ב' מגילות מגילת אסתר ומגילת איכה, משום דאסדר קדושה כל העולם עומד ועוד מצאנו אסתר תיקנה בתפילה למעלה אלהי אקרא יומם וכתוב בתריה ואתה קדוש, נמצא תיקנה אסדרא דקדושה, ועוד טעם אחר אמרו חכמים כל כנסיה שאין קורין סדר קדושה עליה הכתוב [איוב י-כב] אומר צלמות

ולא סדרים וכו' עכ"ל. וכ"כ בס' הכל-בו (שם) וז"ל, חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום מראש ועד סוף שנאמר [תהילים כב-ג] אלהי אקרא יומם ולא תענה וכו', זה הפסוק במזמור אלי אלי למה עזבתני שנאמרו על אסתר ולפיכך למדו ז"ל מזה חיוב הקריאה ועל כן נהגו לפתוח אחר הקריאה בפסוק ואתה קדוש שהוא באותו מזמור וכו' עכ"ל. עוד עי' בס' הגהות מימוניות שם שג"כ כ' טעם זה בקצרה.

[ג] ויש שאין נוהגין [נוסה בלדי] לומר סדר קדושה כלל וקורין המגילה אחר סיום תפילת ערבית.

שו"ר להגאון רבי' דוד משרקי (מזרחי) זצ"ל בחדושי' לשו"ע (שם-נספח לשו"ת רביד הזהב) דהעלה הטעם הנ"ל ע"ד עצמו וביארו בארוכה, דהנה כ' וז"ל המלא: ואתה קדוש נראה הטעם לומר ואתה קדוש לפי שהוא סמוך לפסוק שדרשו ממנו המגילה שהוא פסוק [שם] אקרא יומם וכו' וסמך ליה ואתה קדוש וכו' כלומר, שאנו אומרים אחר שקרינו המגילה שהוא פרסום הנס העצום הזה והוא שבח השי"ת ותהלתו אומרים כנגד הש"י ואתה קדוש ואז אומרים ג' קדושות ואחריה ד' אלהי ישראל [הלשון מסורס מפאת הקיצור שכן לפנינו גרסין ד' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו, והוא פסוק בדהי"א כט, יח]. שמרה זאת, כשם שבך בטחו אבותינו וכו' כך עשה עמנו שתשמור מה שהבטחתנו ואף גם זאת וכו' אעפ"י שאין אנו ראויים והוא רחום יכפר וכו', וחותמים בפסוק [תהילים ל, יג] למען יזמרך כבוד ולא ידום וכו' שגם פסוק זה דרשוהו על קריאת המגילה לילה ויום עיין בגמ' דף ד נ"ל עכ"ל.

והנה מזה שסיים רבינו בדבריו בתיבות 'נראה לי' [וכך הוא בכל נוסחאות הרביד הזהב הדפוסים והכת"י] מבואר שטעם זה הוא על דעת עצמו, אך לפי המובא לעיל הנה כבר קדמוהו הפוסקים הנ"ל בטעם זה.

[ב] ולא ובא לציון. כן מבואר בכל הפוסקים הנ"ל, וביותר רוב ככל הראשונים הנ"ל [זולת ס' המכתם, הזכרון, הפרנס, ומצות זמניות וכן ספרי מנהגי אשכנז הנ"ל] כתבו בהדיא להתחיל ואתה קדוש ולא ובא לציון (ושלא כדעת רב עמרם גאון) בהטעימם דאין עיקר הגאולה בלילה.

וביותר הטעים בס' המנהיג (שם) טעם זה דלאחר שהעלה דעת רע"ג כ' וז"ל, ואני לא ראיתי בשום מקום ולא שמעתי שיאמרו ובא לציון בלילה אלא מתחילין ואתה קדוש, לפי שאין עיקר גאולה אלא ביום שלא יאמרו האומות דרך הגנבים ברחו להם בלילה אלא בעיצומו של יום לעיני כל מצרים, שנאמר [שמות יב, מא] ויהי בעצם היום הזה אב"ן עכ"ל.

ואמנם יש עוד פוסקים שהעלו לומר סדר קדושה בלילה ורק שכתבו לומר קודם ובא לציון. [סדר רע"ג (מהד' קורנוול דף לז: והשלם ח"ב דף צו:), סידור רשבר"נ (עמ' עו), ס' העיטור (שלהי הל' מגילה דף קיד), האגור (סי' א, נז), צדה לדרך (מאמר רביעי כלל שביעי פרק רביעי ד"ה בליל), ס' התדיר (עמ' רח), צרור החיים (עמ' קיח), אבודרהם (עמ' רה), מנורת המאור למהר"י אלנקוה (כרך ב' עמ' 215-16)].

איברא ברבי' השת"ז (ריש סי' תרצג סעק"א) כ' על דברי מרן (שם) שכ' שאומר "ואתה קדוש"

המגילה בלילה, הוא לפי המנהג לא מן הדין כי בתלמוד לא נזכר זה ולא רמז לזה, וכבר כ' הרב דבר שמואל סי' קכח שבדבר שלא נזכר בתלמוד ויש בו חילופי מנהגים אין להכריח לשנות המנהג אחר ויחזיקו במנהגם ונהרא נהרא ופשטיה וכו' עכ"ל.

שו"ר שכ"מ מנהג זה מספר המחכים שכ"כ (שלהי הספר דף 162) וז"ל, פורים ערבית והוא רחום וברכו וכו' ומתפלל יח ברכות ומזכיר על הניסים קדיש שלם וקורא המגילה ומברך לפניה וכו' ולאחריה מברך וכו' קדיש שלם בלא תקבל פטום הקטורת [ולא מצאתי רע למנהג זה של אמירת פטום הקטורת בלילה] קדיש של קטן [היינו קדיש יתום] וכו' עכ"ל, גם מן המט"מ יש לדייק כמנהג זה שכ"כ (סי' תתר"א) וז"ל, ערבית מתפללין תפלת ערבית כשאר ימי החול רק שמוסיף על הניסים וממתינים עד שתחשך וכו' ואז הקורא עומד ומברך וכו' עכ"ל ודוק.

וז"ל ולא ובא לציון, שאין עיקר הגאולה בלילה ואז אומר קדיש שלם אבל אחר י"ח אין לומר רק עד לעילא (רדא"ד ולבוש) עכ"ל, וצריך לומר בדוחק דמה שציין את הרד"א הוא רק על הדין האחרון שאומר קדיש לעילא ולא קדיש שלם, ויותר נכון לומר שנפלה כאן טעות בציון הרד"א ודוק.

[ג] ויש שאין נוהגין. כן משמע מרוב התכאליל [על"ע אות ב] שכן לא זכרו מזה כלום ורק ציינו קוראין המגילה אחר התפלה והא לך לשון חד מנייהו הקדומים (משנת הר"ג לב"ע) וז"ל, וענד פראגיהם מן צלוה' אלליל פיקום אלחזון יקרא אלמגלה וכו' [תרגום: וכשאומרים תפלת הלילה [ערבית] עומד החזון וקורא המגילה] עכ"ל, וכן העתיק מהרי"ץ בסדורו עץ חיים (ח"א דף קסד:) כלשון התכלאל הנ"ל והוסיף (שם) בזה"ל, ולא נהגו לומר סדר קדושה כלל וכו' עכ"ל, ובפי' בסדר שחרית (שם דף קסו.) הטעים המנהג וכו' וז"ל, ואחר שמשלימין התפלה קורין המגילה, ודע דאע"פ שכתוב בש"ע לקרות המגילה קודם ואתה קדוש גם לומר ואתה קדוש אחר קריאת



סדר קריאת המגילה בשחרית

[א] מקום אמירת קריאת המגילה בשחרית, שלושה מנהגים בו

הכנסת ס"ת להיכל², כמו"כ חלוקין הם אם לאמרה לפני אמירת אשרי³ או לאחר אמירת אשרי ובא לציון כמנהג הראשון כאן או לאחר אמירת ובא לציון לפני אמירת ואתה קדוש וכמנהג השני שלפנינו.

[א] מקום וכו'. שני המנהגים הראשונים שמקום אמירת המגילה בהם בעוד שלא סיימו התפלה באים לאפוקי דלא כמנהג הג' המובא כאן שקוראין המגילה אחר סיום התפלה, ובאמת כן הוא בכל הפוסקים הראשונים והאחרונים שהזכירו סדר קריאת המגילה בהדיא ולא אחד מהם שזכר לקרוא המגילה אחר התפלה (ועל"ק אות ד') ורק שחולקין הם במקום אמירתה, ולדעת כולם קוראין אותה אחר קריאת התורה, ורק שחולקין הם אם קוראין אותה בעוד הס"ת על התיבה¹ או לאחר

(1) כ"כ רע"ג בסדורו (השלם סי' עג) וז"ל, ובפורים קורים ויבא עמלק וכו' וכד מסיימין כהן ולוי וישראל מנח ליה לספרא בדוכתיה מקריה ואומרים כולו

מנהג מדינות אלו שמכניסים התורה מיד לאחר הקריאה אין חולצין רק כמו בשאר ימים עכ"ל, וזוהי כוונת המג"א (סי' קמט סעק"א) במה שציין לסי' הנ"ל, ומ"מ חזינן מדברי הרמ"א ומג"א דס"ל בדעת מרן שסובר דאמירת סדר היום ובא לציון וכו' הוא לפני הכנסת ס"ת להיכל, וע"ע למרן הב"י ודוק.

ולפי"ז י"ל דמש"כ כאן מרן שקורין המגילה ואח"כ אומרים סדר קדושה מסתברא שעדיין לא הכניסו הס"ת להיכל שכן לפי המבואר בדעתו אין מכניסין הס"ת לפני סדה"י.

וביותר הנה ראיתי למרן בהדיא שכן ס"ל מדכתב (בהל' ר"ח סי' תכג) וז"ל, אומר קדיש ואשרי ובא לציון וכו' ומחזיר ס"ת למקומו וכו' עכ"ל ודוק.

[אגב: ברבי' השת"ז (סי' קמט סעק"ב) כ' וז"ל, והיינו במקום שמצניעין אותה אחר ובא לציון סי' קלב סע"ב (מ"א) עכ"ל, ואמנם כן הוא שהמג"א ציין לעיין בסי' הנ"ל, אך לפני"כ כ' לעיין בסי' כ"ה (שם), וקצת קשה אמאי השמיט רבי' ציון זה מדברי המג"א דשם מבואר בהדיא ענין זה].

2) כן העלו רש"י ומחז"ו (שו"ש) ב' יש מחזירין, וכ"כ הרוקח (סי' רלט), וס' התדיר (עמ' רט אלא שכ' מנהג מיוחד שמכניסין את הס"ת אחרי אשרי), וכ"כ בס' מנהגי ר"ח פלטיאל (עמ' 51), ספר הפרנס (סי' ער), רב"י כלץ בס' המוסר (פ"ד עמ' קכא) מנהגי ר"א חידלוק (עמ' 184) וכן כתבו בספרי מנהגי אשכנז (מהדר' מכון י-ם) הלא הם, המהרי"ל (עמ' קכו), מהר"י טירנא בס' המנהגים (עמ' קנט), מנהגות וורמייזא (כרך א עמ' רה), מנהגים דק"ק וורמייזא (כרך א עמ' רסב)

3) כ"כ רש"י, תוס', הרוקח, מחז"ו, ר"ח פלטיאל סדר טריואש, מנהגי דורא ס' המחכים, מנהגי הר"א חידליק, אבודרהם, מהרי"ל, מהר"י טירנא בס' המנהגים, מנהגים דק"ק וורמייזא (כרך א סי' ריט) .

ומתכנשין צבורא ויתבין עד דשמעון לקריאת מגלה מפי הש"ץ דקרי לה בדוכתא לעיל וקודשא דספרא מקדוש עד עושה שלום עכ"ל, ושם במגן האלף (אות כא) כ' וז"ל, וכד מסיימין וכו', מנח ליה לספרא בדוכתא מקריה ואמרין כולו וכו', נראה פירושו דר"ל שאינו מחזיר הס"ת למקומה לתיבה אלא מנח ליה "בדוכתא מקריה" מקום שקרא בה על השלחן ואח"כ מתכנשין צבורא לשמוע מגילה מפי הש"ץ דקרי לה בדוכתא לעיל מינה דס"ת, ומ"ש ואומרים כולו ר"ל אומרים קדוש אחר קה"ת וכו' עכ"ל. וכ"כ בפשטות רשיז"ל בספרו הפרדס הגדול (סי' רג) ז"ל, שחרית מתפלל שמונה עשרה וכו' ומוציא ס"ת וכו' וקורין בו ג' בפרשת ויבוא עמלק וכו' קדיש עד דאמרין, מיד מקרא מגילה כהלכתה ומחזיר ס"ת לתיבתו עכ"ל, ומ"מ העיקר לדעתו זה המנהג הראשון שכן העלה המנהג השני בלשון יש, גם במה שסיים וכתב בסו"ד "ורשות בידך הוא" ליתא בסדורו (סי' של) שגם שם העלה כלשונו כאן מחוץ לסיום הנ"ל, וכ"ה במחז"ו (סי' רנב) כלשון רש"י בסדורו הנ"ל, וכ"כ בהדיא תוס' במגילה (דף ד: ד"ה פסק) וז"ל, ובשחר מתפלל וכו' ואין מחזיר הס"ת למקומו אלא יושב ואוחז בידו עד שקראו את המגילה וכו' עכ"ל.

וכן העלו עוד ראשונים כמנהג זה הלא הם האו"ז (ח"ב סי' שצה), א"ח (הל' פורים אות לו), כ"ב (סי' מה), ס' מצות זמניות (עמ' תלב), ס' המחכים (שלהי הספר עמ' 162), סדר טריואש (עמ' 38), מהר"י חזן בספרו ע"ח (הל' מגילה שלהי פ"ג), אבודרהם (עמ' רח) מהר"י אלנקוה בספרו מנורת המאור (כרך ב' פרק התפלה עמ' 216), סדר היום (סדר פורים).

גם בדעת מרן השו"ע יש לדייק כמו מנהג זה, ממש"כ (סי' כה סעי' ג) וז"ל, וביום שיש בו ס"ת נוהגים לחלצן [התפילין] עד שיחזירו ס"ת ויניחוהו בהיכל עכ"ל. ושם בהג"ה המשיך וכו' והיינו במקום שמכניסין התורה לאחר ובא לציון גואל אבל לפי

[ב] האחד אחר אמירת אשרי ולפני אמירת ובא לציון, [ג] השני אחר אמירת ובא לציון ולפני אמירת ואתה קדוש [ד] השלישי אחר סיום התפלה.

וז"ל, ואחר שהוציאו ספר תורה וקראו בו וכו' אחר וכו' יקראו המגילה וכו' אחר קריאתה מברכין הרב את ריבנו וכו' ואחר כך יאמרו ובא לציון וכו' עכ"ל, וכ"ה בס' נוסח פרס (צכת"י עמ' 197) ובסדור (תכלאל כת"י) נוס' צעדה בתימן, וכן העלה הגאון רבי' יוסף צוביירי (שליט"א) זצ"ל בסדורו כנה"ג (ח"א עמ' תרז) כסדר זה ועצל"ק אות ג מש"כ ב' נהר מצרים.

[ג] השני. היחיד מן הראשונים שראיתי לדייק ממנו מנהג זה הוא ס' המכתם (בריש מגילה דף ב: מהר"י-ם, ומהר"י הרב בלוי בתוך ס' פסקי או"ז עמ' תעג) וז"ל, חייב אדם לקרא המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי פירוש מקרא זה במזמור אלי אלי למה עזבתני שהוא אמור על אסתר, ועל כן נהגו לפתוח אחר קריאת המגילה בפסוק "ואתה קדוש יושב תהילות ישראל" שהוא ג"כ באותו המזמור וכו' עכ"ל. דוק מיניה שכ' לומר ואתה קדוש אחר קריאת המגילה ולא חילק בין הלילה ליום, וכן מבואר מן המהריק"ש בספרו ערך לחם (שם) שכ' וז"ל, ובמצרים נהגו לומר תהלה לדוד קודם קריאת המגילה, ואולי נהגו כן כדי לומר מיד אחר קריאת המגילה ואתה קדוש כמו בלילה עכ"ל, וכן העלה בס' מנהגי מצרים (שלהי או"ח) משמו.

ודעת רבי' הטור ומרן השו"ע (סס"י תרצ"ג) הנה תרוויהו נקטו באותו לשון וז"ל, ומוציאין ס"ת וכו' וקורין המגילה ואחר כך סדר קדושה עכ"ל, וכ"כ הלבוש (שם) באותו לשון, וכ' ע"ז הא"ר (שם) וז"ל, [ט לבוש] ואח"כ אומרים וכו' היינו אשרי וסדר קדושה עכ"ל הרי מבואר מדברי הא"ר שלמד מלשון הלבוש שהוא ג"כ לשון רבי' הטור ומרן השו"ע שסדר קדושה כולל גם אמירת אשרי, ולפי"ז אתיין רבי' הטור ומרן השו"ע והלבוש באותה שיטה כמנהג זה, וכ"כ בס' חמ"י

[ב] האחד. כ"כ רע"ג בסדורו (ח"א ריש דף לו: ובשלם ח"ב סס"י עא) וז"ל, ולאחר שקורין את המגילה בפורים בין ביום ובין בלילה אומרים ובא לציון סדרא וקדיש וכן מנהג בשתי ישיבות עכ"ל ודוק, כמו"כ יש לדייק כן מס' המאורות במגילה (דף כא.) וז"ל, ..., ואומרים אחריה בלילה סדר קדושה ואין אומרים ובא לציון וכו' ופותחין ואתה קדוש וגו' וביום פותחין ובא לציון וגומר כל סדר קדושה עכ"ל [איברא, בהמשך דבריו כאן כ', וסדרו של יום ויבא עמלק עכ"ל, ויש מקום לטעות ולחשוב שכוונתו שקורין קרה"ת לאחר סדר קדושה, אך בוודאי שאינו כן שלא קיים ענין זה שקורין קרה"ת אחר ובא לציון ורק כוונתו בכאן לציין ענין נוסף מהו סדר הקריאה בתורה בפורים ולא כהמשך לדבריו].

כן יש לדייק מלשון רבי' בעל העיטור שכ"כ (הל' מגילה דף קיד שלהי ד"ה מי קורא) וז"ל, ולאחר קריאה אומר ובא לציון וסדר קדושה עכ"ל, דוק מלשוננו שזכר אמירת ובא לציון וכו' ולא אשרי, וכן יש לדייק כנ"ל מסידור רבי' שלמה בר"נ (עמ' עו) שכ"כ וז"ל, וקריאתה ביום אחר קריאת ספר תורה ואומר אחריה ובא לציון ואחר כך קדיש עכ"ל, וכ"כ להדיא הא"ח והכ"ב (שו"ש), ס' התדיר (שם), שבה"ל (ענין פורים סי' ר), תניא רבתי (שלהי סי' מ), כן יש לדייק מל' הראב"ן במגילה (דף כא.) ז"ל, ולאחר שקורין את המגילה בין ביום ובין בלילה אומר ובא לציון וכל סדרא וכו' עכ"ל, ודוק. וכ"כ האו"ז (ח"ב סי' שצה)4 כמו"כ יש לדייק מס' מצות זמניות (עמ' תלב) שכ"כ וז"ל, ומוציא ס"ת וכו' אין פותחין מעשרה פסוקים בביה"כ, ואח"כ אומר קדיש עד לעילא ואשרי, ואח"כ קורא את המגילה ואח"כ סדר קדושה וכו' עכ"ל, ומסתברא מהא דלא נקט ואשרי ובא לציון ורק כ' ואשרי ש"מ דמש"כ סדר קדושה היינו ובא לציון ודוק, וכ"כ בהדיא בס' סדה"י (סדר פורים דף נג. ובנדמ"ח דף רלט-רמ)

קדוש וכו' עכ"ל, וכ"ה הסדר בסי' הנקרא סדר תפלה דרך שיח השדה (דף פה.), וכ"ה מנהגינו בק"ק מחוית ואגפיה.

[ד] השלישי. כ"ה הסדר בתכאליל, והא לך לשון חד מנייהו מקמאי משנת הרל"ג (סדר תפלת שחרית של פורים) וז"ל, ..., יפרג ספר תורה יקרו פיה ויבא עמלק וכו' ויקול קדיש והוא רחום תהלה לדוד וסדר היום ומזמור אותו היום ובעדה מזמור אלפור והו מזמור לאסף, לדוד אליך ואין כאלהינו ויקול קדיש תתקבל עשה שלום תם יקרא אלמגלה [תרגום: יוציא ספר תורה ויקראו בו ויבא עמלק וכו' ויאמר קדיש וכו' ואחריו מזמור לפורים והוא וכו' ויאמר קדיש וכו' אחר יקרא המגילה] וכו' עכ"ל, וכ"כ מהרי"ו בסידורו (בסדר פורים), ומהרי"ץ בסידורו ע"ח (ח"א דף קסו:): כאותו לשון של התכלאל הנ"ל, ובפי' (שם ע"ב) כ' וז"ל, ואחר שמשלימין התפלה קורין המגילה, ודע דאע"פ שכתוב בש"ע לקרות המגילה קודם ואתה קדוש, גם לומר לומר ואתה קדוש אחר קריאת המגילה בלילה הוא לפי המנהג לא מן הדין כי בתלמוד לא נזכר זה ולא רמז לזה וכבר כ' הרב דבר שמואל (סי' קכח) בדבר שלא נזכר בתלמוד ויש בו חילופי מנהגים אין להכריח לשנות המנהג למנהג אחר ויחזיקו במנהגם ונהרא נהרא ופשטיה וכו' עכ"ל.

4) אלא שכתב שם שמחזירין הס"ת לפני קריאת המגילה.

(ח"ב פ"ה דף רג טו"א ד"ה ואחר), וכן העלה המהריק"ש בערך לחם (שם), ברי"ד וב' התוס' והרד"א (אם כי בסו"ד העלה מנהג מצרים לומר תחלה תהלה לדוד), ע"ע בס' מקור חיים (שם) שכ' על דברי מרן במש"כ- ואח"כ סדר קדושה, בזה"ל, פי' אשרי ובא לציון עכ"ל.

גם בס' נהר מצרים (הל' פורים אות ו') העלה את מנהגי מצרים משם מהריק"ש אלא שכותב בהמשך דבריו וז"ל, וכן הוא מנהג ארצות המערב שמתחילין מן ובא לציון גואל וקורין אשרי קודם ותכף אחר ברכה אחרונה אומרים ובא לציון כדי לסמוך גאולה לגאולה וכן נהגו בקהילותינו בעיקו"ת ירושלים וכו' עכ"ל, והנה יש להעיר דמה שהסמיק מנהגם למה שכ' המהריק"ש נ"ל שאינו מדויק שכן במהריק"ש כ' לומר אחר קריאת המגילה ואתה קדוש וכמנהג זה שלפנינו ואלו את מנהגם העלה שמסמיכין לקריאת המגילה אמירת ובא לציון ואינו דומה.

שו"ר להרב יפה ללב (שם אות ט') שהטעים דברי מרן מש"כ (סס"י תרצג) וז"ל, וקורין המגילה ואחר כך סדר קדושה ע"כ, וכ' ע"ז היפ"ל וז"ל, והנה מה שכתב מרן כאן וקורין המגילה ואח"כ סדר קדושה הוא דבגמ' אסמכוה אקרא דכתיב אלהי אקרא יומם וכו' שהוא מקרא מגילה וכתיב בתריה ואתה קדוש וכו' ומטעם זה נוהגים לומר אשרי וגם פסוק ובא לציון קודם קריאת המגילה כדי שתכף אחר קריאת המגילה דנפק"ל מקרא אלהי אקרא יומם וכו' יאמר ואתה



טעם

למה קראו לימים האלה פורים, והיה לקרותו פור כמ"ש ע"ש הפור, והטעם שפורים תרתי משמע פור הוא הגורל ופור השני לשון התפוררות שנתפזרו עצמינו לפי שאול ועוד ע"ש שהיה נס בתוך נס. (מס' מפי חכמים בשם ח"י).

כתית למאור

ביאורים בדברי מאור גולת תימן רבינו השתילי זיתים זיע"א

הגאון רבי חזקיהו דחבש שליט"א

רב ק"ק "שתילי זיתים" ראש העין

ומח"ס שתילי זיתים (תכלאל) עם פירוש באר מרים ג' חלקים.

א. בדין שומע כעונה

ב. בדין הקורא מגילה מתוך חומש, והמסייע ע"פ לש"ץ

בדין שומע כעונה

מה שכתב רבינו ה"שתילי זיתים" דקיי"ל שומע כעונה, אין כוונתו לקריאת התורה אלא לדין הכללי שאחד מוציא את חברו בברכות ובתפילה, והביא הדבר בפשיטות דאין הבדל בדין שומע כעונה אם מוציא את חברו בדברים הנאמרים ע"פ, ובין בדברים דבעי אמירה מתוך הכתב.

וכבר נחלקו בביאור יסוד דין שומע כעונה, דבספר "בית הלוי" על התורה בסוף הקונטרס לחנוכה כתב וז"ל: דשומע כעונה שייך רק בדבר שאין צריך בו אלא אמירה לחודא, אבל ברכת כהנים דצריך קול רם כאדם האומר לחבירו וכמו דנפקא לן בסוטה לח', מקרא ד"אמור להם" ובזה לא שייך שומע כעונה, דהרי ענייתו של הכהן השומע, הרי אינו נשמע לעם השומעים, ולא עדיף הך כהן השומע, מאם היה אומר מפורש בפה רק בלחש דלא יצא וכו' ע"כ, דהיינו דהשמיעה, היא ממיני הדיבור.

אמנם החזו"א בסימן או"ח סימן כ"ט כתב, דמהא דבעינן דוקא כוונת משמיע להוציא ושיהא הקורא מחויב בדבר, משמע שענין שומע כעונה הוא שיוצא י"ח בקיום המצוה שעושה חברו, שמתוך שמשתתף בשמיעתו למעשה זה, דין תורה

שו"ע תרפ"ט, ס"ב, אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יוצא ידי חובתו, וב"שתילי זיתים" באר, דקיי"ל שומע כעונה, ועוד דאיכא טפי פרסומי ניסא כשאחד קורא והשאר שותקים ומטים אזניהם לשמוע (לבוש) ע"כ.

וצריך ביאור לכאורה דגבי קריאת התורה לא כתב רבינו ה"שתילי זיתים" כלום בבאור העניין איך יוצאים ידי חובה ע"י השמיעה.

והטעם דשאני קריאת התורה שכך היתה התקנה מעיקרא בציבור ולא ביחיד כלל ויוצאים בשמיעה גרידא, ולא מדין שומע כעונה, משא"כ קריאת המגילה דשייכא ביחיד, כתב רבינו לבאר דיוצאים מדין שומע כעונה, ועבדינן הכי לכתחילה דאיכא טפי פרסומי ניסא כשאחד קורא והשאר שותקים.

ויש להאיר עוד דגם בקריאת פרשת זכור סתם רבינו ה"שתילי זיתים" את העניין ולא כתב שיוצאים מדין שומע כעונה, ואף דבעינן זכירה בפה, אפשר שכך מתקיים הדין מהתורה לדעת השו"ע הסובר שפרשת זכור מהתורה ובמניין, שש"צ קורא, והשאר שומעים, מדין שמיעה גרידא, ובמקום אחר נאריך בע"ה ואכ"מ, וא"כ

חייבים בברכת הגומל וכל אחד חיובו מחמת דבר אחר, כגון שאחד היה חולה ונתרפא, והשני יצא מבית האסורים, אם שייך שאחד יוציא את חברו בברכת הגומל מדין שומע כעונה [ועיין רע"א שהביא בשם ס' "אורים ותומים" שמסתפק בזה עיי"ש], דאם יסוד דין שומע כעונה, הוא דהשמיעה ממני הדיבור, וכדעת "בית הלוי", אם כן מה בכך שחבירו מברך על דבר אחר, אבל השומע יוצא מדין שמיעה על חיובו הוא, אבל אם יסוד דין שומע כעונה הוא שהדיבור של חברו מתייחס לשומע וכדעת החזו"א, א"כ בכה"ג שכל אחד מברך הגומל על דבר אחר לא מועיל להוציא חברו מדין שומע כעונה, ע"כ.

אמרתי אשוב ואשנה פרק זה בדברי רבינו ה"שתילי זיתים" ואשר היה נראה להוכיח, ממה שכתב השו"ע בסימן רי"ט הלכה ד', אם בריך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן יצא, וב"שתילי זיתים" סק"א כתב וז"ל: ואע"ג דקיי"ל שומע כעונה ויוצא בלא עניית אמן, היינו דווקא שהמברך חייב ג"כ באותה ברכה ואז יוצא השומע בלא עניית אמן (לבוש) ע"כ.

אך בהגהות רע"א על השו"ע כתב דהטעם דבעינן לאמן לפי שהמברך אומר הנוסח מי שגמלך, והשומע צריך לומר מי שגמלני. ולכאורה היה נראה לומר דבזה פליגי, שדעת רבינו ה"שתילי זיתים" דיסוד דין שומע כעונה, דמעשה הדיבור של המברך מתייחס לשומע וכדברי החזו"א ולכך כיון שהמברך אומר הנוסח במקום השומע, א"כ אומר נוסח כראוי שגמל הקב"ה טובה לשומע, ורע"א סובר דיסוד דין שומע כעונה הוא דיוצא ע"י השמיעה שהיא ממני הדיבור וכדעת "בית הלוי", אם כן נמצא דהשומע אומר הנוסח מי שגמלך וזה לא מהני ולכך בעי לענות אמן.

אבל אחר ההתבוננות נראה דאין זה מוכרח כלל, דאכתי צריכים אנו ביאור, מה מועיל שעונה אמן על נוסח חברו מי שגמלך, ובהכרח צריך לומר דרע"א סובר דשומע כעונה זהו כאומר התיבות עצמן ממש, ולכן כך לא שייך הדין הכללי

הוא דמעשה חברו הקורא פוטרנו, דמתייחס הדיבור של חברו גם לשומע והביא סימוכים לזה מהא דשומע קריאת המגילה יצא, והרי בעינן קריאה מתוך הספר, ואי השמיעה כאחד ממני הדיבור, והשמיעה עצמה היא קריאתה, הרי אין קריאה זו מתוך הספר אלא בע"פ, אלא ע"כ דמעשה חברו מהני בשבילו, וחבירו הא קורא מתוך הכתב עיי"ש, ולפי זה כתב דאפשר דגם בברכת כהנים יוצא בשמיעה מכהן חברו דהא איכא קול רם של חברו, והוא יוצא י"ח במעשה חברו המתייחס גם בעדו ונשאר בצ"ע, ועיין עוד לספר "קהילות יעקב" מס' ברכות שכתב דלא מהני דין שומע כעונה בברכת כהנים, שכל דין שומע כעונה נאמר כלפי האדם עצמו, ולא כלפי האחר עיי"ש.

ובדרכו של "בית הלוי" דרך בספר "צפנת פענח", שכן כתב דמנהג בני אוסטריה שכל אחד אומר לבדו את קריאת עשרת בני המן בנשימה אחת מתוך מגילה כשירה, ואינם סומכים בזה על ש"ץ, ע"כ. ובהכרח שסובר כדעת "בית הלוי" דיסוד דין שומע כעונה הוא שהשמיעה היא ממני הדיבור, שאם כדברי ה"חזון איש", שדיבור המברך והקורא מתייחס לשומע, הרי הקורא אומר בנשימה אחת, ומה מקום עוד לאמירת הציבור בנשימה אחת.

ולדעת "בית הלוי" נצטרך לומר בהכרח דכיון דהשומע שומע קריאה שבכתב, מחשב גם השמיעה, שמיעה מתוך הכתב ולא כשומע בע"פ, ומועיל נמי לגבי קריאת עשרת בני המן בנשימה אחת, שיוצאים ע"י שמיעה, שזה אותו סוג דיבור, כי אם מהר יותר בנשימה אחת, כך בהכרח, וראיה קצת, שהחזו"א מוכיח את יסודו, אין מוכיח הוא מזה שהציבור יוצאים בקריאת עשרת בני המן בנשימה אחת ע"י שמיעה, דמזה אין הוכחה כלל, וכל יסודו הוא דבעינן מתוך הכתב, ובהכרח שדיבור חברו מתייחס לשומע.

ולפי שראיתי באחרונים שמביאים בזה נ"מ לדינא למעשה, גבי ברכת הגומל, כששניים

לא שח, ולכן בדיעבד מהני אף שהשומעים שחו לפני הטעימה, שאצל המברך הכל נעשה כדין, ודעת רבינו ה"שתילי זיתים" ודעימיה, דיסוד דין שומע כעונה הוא שיוצאים ע"י שמיעה שהיא ממני הדיבור, ולכן אם שחו השומעין לפני שטעמו הוי הפסק וצריכים לחזור ולברך, אבל יש לבעל הדין לדחות דאין הכרח ממש בדברי רבינו, דאפשר דסבירא ליה דבכאן איכא סברא עצמית דלא יתכן שהשומע יהיה עדיף מהמברך ואתי אליבא דכו"ע.

ואכתי יש להביא ראיה ממה דכתב השו"ע בס' רע"א הל' ט"ז, לא יטעמו המסובין קודם שיטעם המקדש אם הם זקוקים לכוסו, ששופך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים, אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים, רשאים לשתות קודם שישתה המקדש, ובהלכה י"ז, אין צריך לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין אלא א"כ היו פגומים וכו' ע"כ, וזהו שכוסות המסובין נחשבים נמי לכוס קידוש, ולכאורה אם יסוד דין שומע כעונה שהשמיעה ממני הדיבור אתו שפיר דחשיבי כוסות קידוש, אבל אם יסוד דין שומע כעונה הוא שדיבור המברך מתייחס לשומע, א"כ כולם יוצאים בכוסו שלו, א"כ נמצא דהכוסות שלפני המסובין אינם כוסות של קידוש, וביותר בליל פסח שצריכים כולם לשתות כוס ראשון של קידוש, וגם כאן יש לדחות שדעתו של המקדש על כל הכוסות ולכך נחשבים לכוסות קידוש אליבא דכו"ע, סוף דבר דאכתי אין לנו הכרע בדברי רבינו.

של שומע כעונה, לפי שהמברך אומר הנוסח מי שגמלך, ומה דמהני בעניית אמן, לפי שבעניית אמן הוא כאומר ומאמת תוכן העניין, ומיניה אפשר דרבינו ה"שתילי זיתים" יסבור נמי דיסוד דין שומע כעונה הוא דהשמיעה היא ממני הדיבור ובזה פליג על רע"א, וסבירא ליה לרבינו, שגם דין שומע כעונה, הוא רק כעונה תוכן העניין, ולא התיבות ממש, ולכך פירש שעונה אמן לפי ששומע ממי שאינו בר חיובא, וממילא אפשר לדעת רבינו ה"שתילי זיתים", שאחד יוציא את חבירו בברכת הגומל מדין שומע כעונה, הגם שכל אחד חיובו מחמת דבר אחר, ועיין עוד מה שכתבנו באורך בסידורינו תכלאל עם "שתילי זיתים" עם פירוש "באר מרים" לימות החול בעמ' א"ד (1014), דעיקר ברכת הגומל הוא על התוצאה, ולא על סיבת החיוב, א"כ אפשר שאחד יוציא את חבירו מדין שומע כעונה אף שכל אחד חיובו מחמת סיבה אחרת שבתוצאה שניהם שווים הם, קחנו משם ואין צורך בהכפלה.

וקצת ראיה יש להביא דרבינו ה"שתילי זיתים" סובר דיסוד דין שומע כעונה הוא שהשמיעה ממני הדיבור, מהא דכתב רמ"א בס' קס"ז הל' ה', והא דאם שח דברים בטלים צריך לחזור ולברך היינו דווקא ששח קודם שאכל הבוצע, אבל אח"כ לא הוי שיחה הפסק אע"פ שעדיין לא אכלו אחרים המסובים וכו' ע"כ, ורבינו ה"שתילי זיתים" השמיטו לרמ"א זה, ולכאורה היה נראה דבזה פליגי, שדעת רמ"א דיסוד דין שומע כעונה הוא כדעת החזו"א, שדיבור של המברך מתייחס לשומע והרי המברך

העולה בסיכום הדברים: דבקריאת המגילה יוצאים לכתחילה מדין שומע כעונה בכוונת שומע ומשמיע, גם בקריאת "עשרת בני המן" דבעי בנשימה אחת, בקריאת התורה סגי בשמיעה בלבד, בברכת כהנים נראה דאין יוצאים ע"י שומע כעונה, ובברכת הגומל יוצאים ע"י שומע כעונה הגם שכל אחד חיובו מחמת דבר אחר.

בדין הקורא מגילה מתוך חומש, והמסייע ע"פ לש"ץ

יסייע לחזן בע"פ שמא יתן השומע לב לזה שקורא בע"פ ולא לקריאת החזן, השו"ע הביא את הדין הראשון מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה לא יקרא עם הש"ץ ורבינו ה"שתילי זיתים" הביא הטעם מפני שנותן דעתו בקריאתו באותה מגילה בהתאם למקור הדברים בשם הרשב"א הנ"ל, וההגה"ה הביא את הדין השני וכן לא יסייע שום אדם ע"פ לחזן, ורבינו הביא הטעם שמא יתן השומע לב לזה שקורא ע"פ ולא לקריאת החזן, בהתאם למקור הדברים בשם "ארחות חיים" הנ"ל וממילא אין ראייה שהוא עצמו יכול לשמוע לש"ץ אעפ"י שקורא, והמ"א הביא את הטעם של ה"ארחות חיים" על הדין הראשון שכתב השו"ע ולא על דברי ההגה"ה ומזה הוציא את דינו שהוא עצמו יכול לשמוע לש"ץ אעפ"י שקורא וע"ז כתב רבינו שהמ"א כתב טעם שלא במקומו ולמד מה שלמד עיי"ש.

ועדיין צריכים אנו ביאור, דהנה הט"ז כתב על דברי השו"ע, מי שתופס מגילה שאינה כשירה לא יקרא עם ש"צ אלא שומע ושותק, וז"ל: מטעם דאחרים ישמעו מזה שקורא במגילה פסולה ולא ישמעו מהש"ץ ע"כ, ולכאורה הן הן דברי המ"א ומשמע שהוא עצמו יוצא וכדברי המ"א, ורבינו לא העיר מדברי הט"ז כלום, וקשה לומר דאכן רבינו ה"שתילי זיתים" מסכים לדינא, שאפשר לשמוע לש"ץ אעפ"י שקורא, וכל הערתו על דברי המ"א שהוציא את דינו על פי ה"ארחות חיים" הנ"ל, וזה אינו, שהארחות חיים כתב את דבריו על הדין השני וכן לא יסייע שום אדם ע"פ לחזן, ולכך לא העיר כלום על הט"ז, דחידוש כזה גדול היה לרבינו ה"שתילי זיתים" לאשמועין בהדיא, וביותר שדחה דברי המ"א שהקורא יבין שלא מועיל גם לקרוא מתוך מגילה שאינה כשירה וגם לשמוע לש"ץ וזה אפשר שרבינו כיוון דבריו על המ"א שהביא הדברים להדיא.

שו"ע תר"צ הלכה ה', מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה לא יקרא עם ש"ץ, ובשת"ז ס"ק י', מפני שנותן דעתו בקריאתו באותה מגילה (ב"י ב' רשב"א) ומ"א כתב טעם שלא במקומו ולמד מה שלמד עיי"ש, שו"ע: אלא שומע ושותק, הגה"ה: וכן לא יסייע שום אדם על פה לחזן, ובשת"ז ס"ק יא', שמא יתן לב השומע לזה שקורא בע"פ ולא לקריאת החזן (שם בשם אור"ח) וראוי לגעור במי שמסייע ע"פ (ב"י ולבוש) ע"כ.

וכוונת דברי רבינו, לדברי המ"א בס"ק ו' שכתב, לא יקרא וכו' דשמא יתן השומע לב לזה הקורא ולא לש"ץ (ב"י אור"ח), משמע דהוא עצמו יכול לשמוע לש"ץ אעפ"י שקורא ע"כ, וב"מחצית השקל" כתב לבאר, ונ"מ אם קורא רק לאדם אחד רשאי השומע לקרות עם הקורא מתוך מגילה פסולה, דהוא יכול לשמוע לקורא, ואחר ליכא בהדיא, ע"כ.

ומקור הדברים בב"י סי' תר"צ סע' ד' וז"ל: כתב הרשב"א בתשובה, אני אומר שכל מי שתופס בידו מגילה שאינה כשירה לקרות בה, פירוש לקרות בה עם ש"ץ, גריעא טובא משניים שקראו אותה, מפני שנותן דעתו בקריאתו באותה מגילה ע"כ, וזה לשון ה"שבלי לקט", כתב הרב רבי בנימין שכשהחזן קורא את המגילה צריכין הציבור לשתוק ולכוין דעתם בקריאתו, ואסור להם לקרות עמו במגילות שאינן כתובות בגליון, דכיון שאינן כתובות כתיקונן ה"ל כקורא ע"פ וכו', וכתוב ב"ארחות חיים": נהגו לגעור במי שמסייע לחזן ע"פ והטעם שמא יתן השומע לב לזה שקורא ע"פ ולא לקריאת החזן ע"כ.

אתה הראית לדעת, שבדברי הב"י הדברים באים כשני דינים נפרדים, ובשני טעמים שונים, הרשב"א מיירי שלא יקרא השומע מתוך מגילה שאינה כשירה, כי נותן דעתו בקריאתו באותה מגילה, ודין שני בשם ה"ארחות חיים" שלא